

STOPY NEJSTARŠÍ LIDSKÉ PRÁCE VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH

Slavomír Vencel

**KMVČ
Hradec Králové
1978**

PALEOLITICKÉ A MESOLITICKÉ OSÍDLENÍ VÝCHODNÍCH ČECH

Paleolit čili starší doba kamenná je počáteční období dějin lidstva. Na jedné straně je toto období vymezeno vznikem člověka jako výrobce nástrojů a na druhé straně vynálezem zemědělství a chovatelství, což se v archeologickém pojmosloví označuje jako neolit čili mladší doba kamenná. Paleolit vyplňuje pleistocén, to je starší část čtvrtohor (kvartéru), nejmladší geologické formace. Období starého až středního paleolitu je zároveň dobou utváření lidských forem a jejich vývoje do dnešní podoby *Homo sapiens sapiens*. Hospodářsky se paleolitická a mesolitická doba nevymanila z rámce přisvojovacího čili kořistnického hospodářství, tj. zdroje obživy poskytovaly postupně zdokonalované a přizpůsobované formy sběru, lovu a rybolovu.

Paleolit se od mladších období odlišuje nejen nesrovnatelně delším trváním (tvoří kolem 99,5 % délky existence lidstva, jsou-li nejstarší nálezy v Africe datovány mezi 2,5 až 3 milióny let), ale především podstatně větší mírou závislosti člověka na přírodním prostředí. Během paleolitu si člověk postupně vytvářel a zdokonaloval své umělé orgány, nástroje a zařízení, jimiž se chránil před nepřízní přírodního prostředí a jimiž dobýval svoji obživu. Vliv přírodního prostředí na kulturu paleolitu si dnes dovedeme sotva představit (v naší době již kultura přírodu místy doslova udusila), ale není pochyby, že člověk na počátku začínal svojí kulturu vytvářet téměř parazitně začleňováním a přizpůsobováním svých potřeb daným přírodním podmínkám tím spíše, že se děj odehrával v době radikálního kolísání podnebí (v tzv. dobách ledových a meziledových). Charakteristickým rysem procesu postupného růstu kultury však nebylo pasivní přijímání přírodního rámce, ale lidská aktivita, schopnost se učit, adaptovat a pozměňovat své chování i okolí, jakkoli se z naší perspektivy může zdát úhrn tohoto úsilí nepatrným. V této skutečnosti lze hledat důvod zájmu dneška o tak dlouho minulé období: Paleolit je obdobím dětství lidstva a má podobný význam jako dětství v ontogenesi, neboť představuje období nástupu na cestu učení, adaptace a práce, nástupu na cestu, již se dosud ubíráme.

Poznání paleolitu stojí v cestě mnohé překážky, neboť za tu dlouhou dobu každá geologická nebo lidská činnost postupně smazala část stop, z nichž je archeolog schopen minulé události vyčíst. Třebaže archeologie v současné době disponuje řadou speciálních (fyzikálních, chemických, astronomických, matematických, aj.) metod a postupů, aby se dobrala pravdy o stáří, souvislostech a významu jednotlivých nálezů, je skutečností, že nejčastěji se na paleolitických a mesolitických nalezištích dochovaly pouze kamenné nástroje, které nepochybně nevypovídají o úhrnu tehdejšího způsobu života a o úrovni dobové kultury. Nicméně v travertínech, v rašelinách, případně v jílech nebo spraších šťastně dochovaná paleolitická sídliště nebo hroby, kultovní místa v jeskyních, místa úlovků mimo sídliště apod. dovolují rozborem kostí lovné zvěře, funkční analysou nástrojů a zbraní, rozbořem pylů, mikrofauny atd. určit někdy až do překvapivých detailů návyky a praktiky obyvatel sídliště, trvání i absolutní datování pozůstatku. Převážně tyto poznatky pocházejí ze vzdálených lokalit, nicméně však pro rámcovou charakteristiku zatím méně výmluvných nálezů z Východočeského kraje mohou dobře posloužit.

Paleolitické osídlení východních Čech je odborné veřejnosti známo již přes 100 let (k prvním lokalitám náleží např. Chrudim z r. 1876: Frič 1876, Krejčí 1877, cf. Skutil 1952, 99, 1966, 1). Třebaže se počet nálezů od doby posledních soupisů dost rozrostl (viz Skutil 1952, 1966), přece jen toto období náleží v rámci východočeského pravěku mezi nejméně prozkoumaná. Současný obraz paleolitického a mesolitického osídlení východních Čech tedy nelze pokládat za uspokojivý, a tím méně za ukončený. Tato výstava by neměla plnit jen účel jakési retrospektivy, ale spíše usiluje předvedením nálezů o seznámení a podchycení zájmu veřejnosti o tyto často z neznalosti přehlížené památky lidské práce. O poznání východočeského paleolitu se totiž nezasloužili jen profesionální archeologové (z nichž na prvním místě sluší vzpomenout L. Šnajdra, *1839 - + 1913, jehož pionýrská práce opřena o studium soudobé literatury a o přesné pozorování v terénu nebyla dosud doceněna a do značné míry zničena; ze žijících badatelů se o poznání východních Čech v tomto ohledu zasloužil zvláště K. Žebera, *1911,

kteří při svých geologických studiích objevil a pak publikačně zhodnotil celou řadu lokalit od starého paleolitu po mesolit), ale také mnozí z řad informovaných laiků nebo specializovaných sběratelů jako J. Černohouz z Turnova, V. Jón ze Sobčic, J. Klen z Dobrušky, O. a M. Měšťanovi z Libína, J. Němeček z Č. Meziříčí, J. Siegel z Hořic, J. Šotola z Pardubic, dr. V. Wolf se spolupracovníky z Trutnova a mnoho dalších, bez jejichž nezištné a obětavé spolupráce by tato výstava i přehled poznatků tohoto období byly nepochybně podstatně chudší. Tedy nejen na odbornících, ale i na jejich nynějších a budoucích spolupracovnících záleží, kolik památek z těch, které se každodenně ničí těžbou v pískovnách a cihelnách, orbou na polích nebo výkopy na stavbách, bude podchyceno a alespoň zčásti zachráněno. Na včasném a přesném hlášení nálezu i na navazujícím odborném záchranném výzkumu záleží, jaká část archeologických památek, které tvoří součást našeho národního dědictví a bohatství, zmizí beze stopy. O tom názorně přesvědčují lokality, které až donedávna svědčily o životě před mnoha tisíciletími, ale nyní jsou již ztraceny (např. Náchod, Pardubice).

Nové paleolitické a mesolitické lokality lze očekávat po celém Východočeském kraji, nejen v oblastech osídlených v mladším holocénu, tedy v pravěku až středověku. Lovecká přitažlivost krajiny spočívala v bohatství zvěře, ryb, případně i rostlinné potravy, ale nezávisela na úrodnosti půd jako v pozdějších obdobích. Relativní chudoba paleolitického osídlení východních Čech (ve srovnání s bohatstvím nálezů na Moravě, ale i ve středních a sz. Čechách, hojností pozdně paleolitických a mesolitických stanic ve Slezsku) je spíše výrazem dosavadního nezájmu badatelů (cf. Prošek-Ložek 1954, 59, obr. 12; Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie, Prague 1966, 14, Carte 1). Z kusého stavu pramenů nelze pochopitelně usuzovat na charakter osídlení (z mnoha důvodů je nepodložena a naivní např. představa J. Maliny 1976, 33, o Čáslavsku jako lovišti pro paleolitiky, kteří údajně měli mít stálejší osady na Kolínsku a Kutnohorsku), ale tím spíše by bylo třeba usilovat o ověření lokalit (např. České Meziříčí, Horní Lochoy, Ohnišov, Větrník), které by mohly přinést další nálezy.

SOUPIS PALEOLITICKÝCH A MESOLITICKÝCH LOKALIT VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH (Východočeský kraj a okresy Nymburk, Kolín a Kutná Hora)

Předložený soupis je stručným a geograficky omezeným výtahem z rukopisu "Revise paleolitických a mesolitických lokalit v Čechách", který vznikl v rámci ústavního úkolu U 1-1:611 v Archeologickém ústavu v Praze. Lokality jsou podchyceny jen základními údaji systémem obvyklým v BZO (užité zkratky: K kulturní určení, L lokalisace, O okolnosti nálezů, N nález, U uložení nálezů, LIT odkaz na literaturu, KOM komentář; pokud některá z položek v popisu schází, pak to znamená, že bližší podrobnosti mi nebyly známy). Číslování lokalit odpovídá číslům na mapách (jen lokality nejisté, pravděpodobně mladší a v literatuře mylně nebo neprávem uváděné nejsou očíslovány). Bližší podrobnosti (popis industrie apod.) lze vyhledat v udávané literatuře. Soupis vznikl jako podklad pro přípravu výstavy "Stopy nejstarší lidské práce ve východních Čechách", kterou uspořádalo krajské museum v Hradci Králové na podzim 1978.

1. BANÍN, okr. Svitavy.

K: Mladý paleolit (?). O, N: povrchový ojedinělý nález. LIT: Skutil 1952, 98.

2. BĚLÁ, obec Mírová pod Kozákovem okr. Semily.

I. K: Podle Valocha (1978, 9) industrie náležející patrně do okruhu acheuléenu. O: sběry J. Černohouze od 40. let do současnosti. N: větší soubor z různých kamenných surovin. U: J. Černohouz. LIT: Černohouz 1953, Jisl 1967, 68, Valoch 1978, 9.

II. K: Střední paleolit. L: Jislova jeskyně v Roklinách, parc. č. 492. O: výzkum L. Jisla a F. Proška 1947. N: soubor morfologicky dost nevýrazný (drasadla, místně retušované ústěpy, zčásti upravené patky) z několika surovin; zřejmě moustérien z počátku würmu. U: M Turnov. LIT: Prošek-Ložek 1954, Filip 1947, 17, obr. 4, Prošek 1947, 7, obr. 11: 3-6, Jisl 1946, 149-152, Žebera 1958, 112, Valoch 1965, 39 aj.

BĚLÁ, okr. Semily

K: ? L: převis "Pánvička". N: malé pazourkové jádro v písku pod převisem. LIT: Filip 1947, 194.

3. BENÁTKY, okr. Hradec Králové.

I. K: Mladý paleolit. L: ppč. 325/1 až 3,319/1 a 302. O: sběry J. Urbana 1974-75 na spraši. N: několik morfologicky nevýrazných bíle patinovaných pazourkových artefaktů. U: M Hr. Králové, přír. č. 104/75.

II. K: mesolit? L, O: dtto. N: několik artefaktů (okrouhlé škrabadlo, drobné jádro, odštěpky z různých surovin aj.) mezi nálezy mladého paleolitu až eneolitu by snad mohlo náležet mesolitu. U: dtto jako I.

4. BENÁTKY, okr. Svitavy.

K: Mesolit? L: areál hradiště. O: sběry V. Vokolka 11.4. 1972. N: 3 artefakty z modrošedého rohovce. U: M Hr. Králové, přír. č. 33/72. LIT: BZO 1972, Praha 1975, 12. KOM: Podle suroviny by mělo jít o mesolit.

5. BEZDĚKOV, okr. Pardubice.

K: Mladý paleolit? O: sběr. N: masívní škrabadla, 4 čepele z porcelanitu. U: M Pardubice.

BOHDANEČ, okr. Pardubice.

K: ?(mesolit?). L: jv. svah přesypu s kótou 222,4. L: sběr S. Vencle na jaře 1965. N: 2 pazourkové artefakty na duně. U: AÚ Praha. LIT: Vencel 1971, 172 (uveďeno jako Dolany, lokalita II).

6. BOHUSLAVICE (?), okr. Náchod.

K: Mladý paleolit? O: získal J. Klen z místní školy. N: bíle patinované jádro ze šedohnědého pazourku. U: J. Klen. LIT: Skutil 1952, 98.

BOREK, okr. Jičín.

K: ? L: převis u Těhníkovy skály. O: výzkum Prokop a Buchtela 1907. N: sídlištní vrstva se štípanou industrií, škeblemi, kostmi a uhlíky. U: M Turnov, A 1303-47. LIT: Filip 1947, 194. KOM: Nález bude třeba ověřit.

7. BŘEZOVICE, okr. Jičín.

K: Mladý paleolit? O: dar J. Johna. N: "pazourkové nožíky" (zachována modravě patinovaná pazourková čepel, d. 117 mm). U: M Hořice, inv.č.13.206, resp.13.202-13.212. (Bříza: viz ROSNICE.)

8. BYKÁŇ, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. O,N: povrchová malá stanice. LIT: Petránek 1930, Skutil 1952, 98.

9. BYLANY, okr. Kolín.

K: Mladý paleolit. O: F. Dvořák 1936. N: dva bíle patinované pazourkové artefakty nalezené pod spraší. U: M Kolín, inv.č.71-72. LIT: Skutil 1952, 98.

10. CIDLINA, okr. Jičín.

K: Mladý paleolit? L: hrana návrší jz. od Březky. O: sběr J. Sigla 10.3.1977 na trase plynovodu (v 15,5 km). N: residuum dvoupodstavového pyramidálního jádra z bíle patinovaného pazourku, v. 30 mm. U: M Hr. Králové.

11. ČÁSLAV, okr. Kutná Hora.

I. K: Střední paleolit? L: nyní zaniklá cihelna v Čáslavi-Koželuhu (viz literaturu). O: těžba v cihelně r. 1887. N: asi 180 cm hluboko pod neolitickou kulturní vrstvou se ve spraši našla 2 cm silná vrstva uhlíků s opálenými kameny, nevýraznými kamennými nástroji a s kostmi mamuta, soba, nosorožce a hyeny. U: M Čáslav. LIT: Čermák 1895, Skutil 1930, 1952, 98, Malina a kol. 1976, 33, obr. 10, lokalisace na příloze 1:2; J. Petrbok 1923, 192, Stocký 1926, 159 s lit.

II. K: ? L: Havlíčkova ul. N: soubor křišťálových hrotů, jejichž datování není podle Maliny (1976, 34) v rámci paleolitu jasné. U: M Čáslav. LIT: Malina a kol. 1976, 34. KOM: Bude třeba ověřit, zda nejde o pseudoindustrii.

12. ČÁSLAVSKY, okr. Náchod.

K: Mladý paleolit. N: čepel a ústěpy bíle patinovaného morénového pazourku. U: M Jaroměř, inv.č. 1997-8.

13. ČERVENÉ PEČKY, okr. Kolín.

I. K: Mladý paleolit (spíše gravettien nežli aurignacien?). L: panský sad Ohrada. O: výzkum F. Dvořáka 1912. N: sídlištní vrstva s množstvím rozbitých kostí soba, tura a koně a asi 20 pazourkovými artefakty zjištěná v hl. 2 m ve spraši. U: M Kolín, inv. č. 24, 38, 40 (zatím v museu identifikovány 3 kusy). LIT: Dvořák 1921, 1936, 12, Skutil 1930, 710-711, 1952, 1966.

II. K: Mladý paleolit. L: v místech panského písečnicku, naproti přes údolí od sadu Ohrada. O: sběr F. Dvořáka ve stěně písečnicku r. 1912. N: menší sídlištní vrstva s pazourkovými artefakty a opracovaný(?) zlomek sobího parohu. U: M Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13, Skutil 1966, 2 aj.

14. ČESKÁ TŘEBOVÁ, okr. Ústí nad Orlicí.

K: ? L: u nádraží. O: sběr školáků Hartmana a Peka r. 1891. N: čepelka ze šedého pazourku se šikmou terminální retuší. U: M Česká Třebová, inv.č.975. LIT: Skutil 1952, 98.

15. ČESKÉ MEZIRŘÍČÍ, okr. Rychnov nad Kněžnou.

K: starý, střední a mladý paleolit. L: viz Vencl 1977 a, 34 (různá místa na katastru obce). O: sběry J. Němečka. N: heidelbergien, protolitické valounové industrie, acheulské (?) pazourkové jádro, 12 mladopaleolitických artefaktů patrně z více období (aurignacien? na honu 12/2). U: J. Klen. LIT: Vencl 1977 a, 34-37.

16. DEBRNÉ, okr. Trutnov

K: Pozdní paleolit? L: hon č. 5. O: sběr M. Havelka 1976. N: 4 pazourkové artefakty. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Vencl 1978, 4.

17. DESNÁ, okr. Svitavy.

K: Mladý paleolit a mesolit? L: za čp.23. O: sběry J. Drábka. N: kolem 15 artefaktů podle sdělení V. Vokolka. U: J. Drábek.

18. DOBRUŠKA, okr. Rychnov nad Kněžnou.

I. K: Starý a střední paleolit. L: Měličanský kopec, U jatek (mezi bývalou karosárnou a jatkami, po obou stranách silnice do Chábor), Dolce, Domašínský kopec. O: povrchové

sběry J. Klena po 2. světové válce až dosud. N: větší soubory kamenné industrie, často silně eolicky obroušené. U: J. Klen. LIT: Klen 1972.

II. K: Mladý paleolit s příměsí mesolitu? L: jv. cíp ppč. 1290/1, ppč. 1290/7, okrajově i 1290/9, 1290/17 až 19 podle mapy 1:1000, stav z r. 1978. O: sběry J. Klena 1947-76. N: několik desítek artefaktů z bíle patinovaného pazourku. U: J. Klen. LIT: Klen 1972, 7, Vencel 1977 a, 36.

III. K: Mladý paleolit. L: 1. Dostálův kříž pod Mělčanským kopcem, 2. Domašínský kopec. O: 1. sběr J. Žižky před 1. světovou válkou, 2. sběr J. Klena. N: 1. modravě patinovaná pazourková čepelka, 2. modravě patinovaný pazourkový artefakt. U: J. Klen. LIT: Klen 1972.

IV. K: Mesolit. L: Jirsákova zahrada (obchodní zahradnictví) u mostu v Opočenské ulici. O: sběry J. Klena. N: asi 30 artefaktů (trapez, mikročepelky, odštěpky z pazourku aj.) na písčité půdě u potoka. U: J. Klen. KOM: V zahradnictví je třeba počítat s dovážením rašeliny, takže nelze vyloučit eventualitu, že se nálezy mohly dostat na lokalitu druhotně?

19. DOBRUŠKA, místní část Křovice, okr. Rychnov n. Kněžnou.

K: Mladý paleolit. L: 1. cihelna, 2. pole mezi cihelnou a silnicí. O: nález J. Klena při těžbě cihlářské hlíny; nález K. Petra po orbě. N: 1. několik zvířecích kostí, 2. dva slabě patinované pazourkové artefakty. U: J. Klen. LIT: Klen 1972.

20. DOLANY, okr. Pardubice.

K: Mesolit. L: duna mezi jv. okrajem obce a hřbitovem nedaleko soutoku dvou potoků (tzv. naleziště I). O: sběry K. Žebery 1941, V. Vokolka a S. Vencela na jaře 1964 a 1965. N: několik artefaktů (drobná škrabadla, trapez, porcelanitové úštěpy) vedle eneolitické industrie (šipka) a keramiky platěnické i hradištní. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Žebera 1956, 77, Vencel 1971, 171-172.

DOLNÍ ÚJEZD, okr. Svitavy.

K: ? (mesolit?). L: poloha Na Holcově. O: sběr V. Havran 10. 4. 1966. N: basální zlomek útlé čepelky z modrošedého rohovce, d. 27 mm. U: M Hr. Králové, přír. č. 86/78.

21. DOLSKO, okr. Náchod.

K: Mladý paleolit. O: nález darován z Dolska R. Kuntke-mu r. 1935. N: hranové rydlo na čepeli a částečně re-tušovaná čepel, obojí z patinovaného pazourku. U: M Ná-chod.

22. DROBOVICE, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. O: F. Škrdla 1925. N: ojedinělý ná-lez pod spráší. LIT: Skutil 1952, 98.

23. DŘENICE, okr. Chrudim.

K: ? (starý paleolit?). L: neolitické sídliště na parc. 292 a 296 (tzv. naleziště I). O: sběr V. Vokolek 8.4.1958. N: nažloutlý úštěp porcelanitu (mezi neolitickou porce-lanitovou industrií). U: M Pardubice.

24. HABŘINA, okr. Hradec Králové.

K: mladý paleolit až mesolit. L: středověký hrádek Vraž-ba (temeno ostrohu nad potokem, štěrkopískové podloží). O: sondáž V. Vokolka a J. Sigla v červnu 1978, sonda I. N: zlomek úštěpu modravě patinovaného hnědého pazourku, d. 25 mm. U: M Hr. Králové.

25. HNĚVČEVES, okr. Hradec Králové.

K: Mladý paleolit? L: Ppč. 348, 342 aj. O: sběr J. Urbana 16. 3. 1975. N: čepel z bíle patinovaného hnědého pazour-ku, d. 42 mm (nalezena spolu se štípanou industrií kultu-ry volutové). U: M Hr. Králové, přír. č. 125/75.

26. HOLŠICE, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. O: sběr K. Žebery. N: ojedinělý nález. LIT: Žebera 1946, 12, Skutil 1952, 98.

27. HORNÍ LOCHOV, okr. Jičín.

K: Mladý paleolit. L: poloha "V chrastí". N: "drobné pazourkové nožíky". U: NM Praha. LIT: Skutil 1952, tab. XXXV: 2, Šalda F. 1965 (Vlastivěda Jičínska - rukopis v M Jičín).

28. HRADEC KRÁLOVÉ, okr. týž.

- I. K: Starý nebo střední paleolit. L: řečiště Labe severně od města směrem k železničnímu mostu. O: sběr p. Řeháka 1926. N: široký ústěp se třemi bulby, hnědě zbarvený šedý pazourek. U: M Hr. Králové, inv. č. 4323. LIT: Venc 1977b, 303, obr. 1.
- II. K: Střední paleolit. L: 1. cihelna J. Morávka, 2. cihelna Čerych a spol. ve Svobodných Dvorech. O: obojí sběr L. Šnajdra 1903. N: valounová industrie. U: M Hr. Králové (ztraceno). LIT: Venc 1977b, 303. KOM: Pravděpodobně šlo o artefakty z časně würmské spraše, tedy z mladší části středního paleolitu.
- III. K: Mladý paleolit. L: písečník J. Holečka ve Voltových koutech na Pražském předměstí. O: sběr ze štěrku v r. 1899. N: čepel z patinovaného pazourku. U: M Hr. Králové, inv. č. 2356 a 2359 (zlomená). LIT: Venc 1977b, 307.
- IV. K: Mladý paleolit (gravettien). L: Svobodné Dvory, cihelna J. Morávka-Tvrzského. O: těžba hlíny r. 1899, výzkum L. Domečka 1899. N: část kostry mamuta v hl. asi 2,5 m spolu se 3 artefakty. U: M Hr. Králové, inv. č. 2354, 2355 a 2358. LIT: Venc 1977b, 303-307 s lit. KOM: Patrně jde o gravettské místo úlovku, druhotně porušené geologickými činiteli.
- V. K: Mladý paleolit. L: Morávkova cihelna ve Svobodných Dvorech. O: sběr L. Šnajdra 1902-3. N: dva patinované pazourkové artefakty a dvě kosti tura. U: NM Praha, inv. č. 13 039-40. LIT: Venc 1977b, 307.
- VI. K: ? (pozdní paleolit až mesolit?). L: řečiště Labe. O: sběry z labského písku. N: čepel a škrabadlo z hnědého pazourku. U: M Hr. Králové, inv. č. 3063, 4324. LIT: Venc 1977b, 308. KOM: Doklad překrytí některých lokalit labskými sedimenty.

29. HŘIBOJEDY, okr. Trutnov.

- K: Mesolit. L: hon A IVa, poloha Kodešová. O: sběr V. Vokolek a J. Sigl 1969, Sl. Venc 1969-78. Výzkum 1978. N: několik stovek artefaktů převážně z nekvalitních

rohovců; podloží tvoří jíl překrytý hlínou se zlomky pískovce; spočinek na táhlém svahu mezi potůčky. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Venc 1971, 174, obr. 3 (lokalita leží při rozhraní katastrů Hřibojedy-Litíč).

30. CHLUM, okr. Hr. Králové.

K: Mladý paleolit až mesolit? L: parc. č. 283, 292, 291, 284, aj., pole východně od obce. O: sběry J. Urbana 1974-75. N: Asi 10 artefaktů z bíle patinovaného pazourku (ústěpové škrabadlo, zlomky jader) - mladý nebo pozdní paleolit. Několik drobných artefaktů v doprovodu modravého rohovce - snad mesolit. U: M Hr. Králové, přír. č. 121/74, 122/74, 124/74 aj.

31. CHOLTICE, okr. Pardubice.

K: Mladý paleolit. O: před.r. 1914. N: jednotlivé kusy bez bližších okolností. LIT: Skutil 1952, 99.

32. CHRTNÍKY, okr. Pardubice.

K: Mladý paleolit. L: cihelna (nyní zrušená). N: tři patinované pazourkové artefakty ze spraše. U: M Pardubice, inv. č. 911-912.

33. CHRUDIM, okr. týž.

K: Mladý paleolit? L: Pumberka. O: nález z r. 1876? N, LIT: "Snad do diluvia přísluší hroty flintového kamení v Chrudimi v diluviálním štěrku a hlíně objevené, v níž i zuby slonové se vyskytly." (Krejčí 1877, 1019). Podle Friče (1876, 27) se v hl. 1 sáhu našly ve štěrku uhlíčky a nože z pazourku. Cf. i Skutil 1952, 99.

34. JEŘICE, okr. Jičín.

K: Mladý paleolit. L: 1. poloha U mlýna, 2. poloha U studánky, obojí tzv. naleziště IV. O: 1. sběr L. Vávry r. 1961, 2. sběr J. Rataje 1961. N: 1. residuum drobného jádra se změnou orientací z bíle patinovaného pazourku, d. 31 mm; 2. krakelované patinované pazourky (není jisto, zda jde vůbec o paleolit). U: M Hr. Králové. LIT: Vokolek 1962, 3; navíc nálezová zpráva čj. 6217/59 v archivu AÚ ČSAV Praha.

35. JIČÍN, okr. týž.

K: 1. Starý paleolit(?); 2. mladý paleolit. L: 1. ppč. 782/3; 2. ? O: 1. výzkum J. Fridricha r. 1973; 2. Mazánek 1905, K. Šrámek 1933. N: 1. Mamutí a koňské kosti spolu s valounovou křemencovou industrií v erosi rýže patrně z časně fáze mindelského zalednění; 2. malá stanice pod spraší. U: 1. M. Hr. Králové; 2. ? LIT: 1. Vávra 1975, 58, Fridrich 1976, 22; 2. Skutil 1952, 99.

36. KÁCOV, okr. Kutná Hora.

K: Starý paleolit. O: sběry K. Žebery. N: protolitická industrie. LIT: Žebera 1958, 98.

37. KANÍN, okr. Nymburk.

K: ? (mesolit-pozdní paleolit?). L: písčité vyvýšenina se slovanským pohřebištěm Kanín II. O: výzkum L. Hrdličky 1968-69. N: tři artefakty z různých surovin. U: AÚ ČSAV Praha, přír. č. 10/68 a 10/69.

38. KAŇK, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. L: lom obce Hlízova. O: sběr z hromady spráše v r. 1944. N: ojedinělý artefakt. U: NM Praha. LIT: Zázvorka 1948, 115 s obr., Skutil 1952, 101, tab. XXXV:5 (uvádí jako Sedlec u K. Hory). KOM: Společně s V. Zázvorkou navštívil lokalitu L. Hájek; oba pozorovali ohniště o průměru asi 1 m. (Sdělení L. Hájka 1960.)

39. KLÁŠTER NAD DĚDINOU, okr. Rychnov nad Kněžnou.

K: ? (mladý paleolit až mesolit?). L: východně od vsi. N: úštěpové škrabadélko ze žlutavě patinovaného sílexu. U: J. Klen.

KLUČOV, okr. Kolín.

K: ? L: parc. 79 v poloze "Na pavídlech". O: V. Dřevo našel na poli 24.4.1949. N: pazourková čepel a úštěpky. U: M Český Brod. LIT: zpráva čj. 1576/49 v archivu AÚ Praha. KOM: Nález nebyl klasifikován odborníkem.

40. KNĚŽICE; okr. Chrudim.

K: Mladý paleolit. O: E. Chramosta před 1918. N: jednotlivý povrchový nález. LIT: Skutil 1952, 99.

41. KOBYLNICE, okr. Kutná Hora.

K: Starý paleolit(?). O: sběr K. Žebery. N: křemencový artefakt. LIT: Malina a kol. 1976, 34.

42. KOJICE, okr. Pardubice.

K: Mesolit. L: ostroh terasy vyčnívající do labské nivy u železniční stanice. O: sběry Sl. Vencel 1967-68 v přískovně a okolí. N: asi 10 drobnotvarých artefaktů z různých surovin. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Vencel 1971, 173. KOM: Klasifikace provedena na základě surovinového spektra.

43. KOLÍN, okr. týž.

I. K: Střední paleolit? L: Buzkova cihelna čp. 174. O: výzkum F. Dvořáka před r. 1936. N: V hloubce 8 m ve spraši ležela kulturní vrstva s kostmi mamuta, soba, nosorožce, medvěda a koně, s uhlíky, údajně s kostěnými nástroji (šídla) a s několika úštěpy křemene. (Není zmínka o nález pazourkových artefaktů.) U: M Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13-14. KOM: Dokumentace ke Dvořákovu výzkumu se stejně jako samy nálezy (?) nedochovala, takže se lze na základě chybění pazourkových nástrojů a podle hloubky uložení kulturní vrstvy jen domnívat, že šlo o sídliště z nějaké chladné fáze na počátku würmu nebo snad dokonce z rissu.

II. K: Střední paleolit? L: parc. č. 121 v Plynárenské ulici. O: zjištění F. Dvořáka při kanalizačních pracích před r. 1936. N: dvě menší ohniště, z nichž jedno obsahovalo spoustu uhlíků a pazourkové artefakty; Skutil (1966, 2) tvrdí, že L. Zotz určil hrubé čepele odtud jako starší než riss-würm. U: M. Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13-14, Skutil 1966, 2. KOM: Souvislost Zotzova údaje s nálezem může být sporná.

III. K: Mladý paleolit. L: u zdi chemické továrny čp. 54. O: výzkum F. Dvořáka. N: sídliště se zvířecími kostmi a pazourkovými nástroji. U: M Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13-14.

35. JIČÍN, okr. týž.

K: 1. Starý paleolit(?); 2. mladý paleolit. L: 1. ppč. 782/3; 2. ? O: 1. výzkum J. Fridricha r. 1973; 2. Ma-zánek 1905, K. Šrámek 1933. N: 1. Mamutí a koňské kosti spolu s valounovou křemencovou industrií v erosi rýže patrně z časné fáze mindelského zalednění; 2. malá sta-nice pod spraší. U: 1. M. Hr. Králové; 2. ? LIT: 1. Vávra 1975, 58, Fridrich 1976, 22; 2. Skutil 1952, 99.

36. KÁCOV, okr. Kutná Hora.

K: Starý paleolit. O: sběry K. Žebery. N: protolitická industrie. LIT: Žebera 1958, 98.

37. KANÍN, okr. Nymburk.

K: ? (mesolit-pozdní paleolit?). L: písčité vyvýšenina se slovanským pohřebištěm Kanín II. O: výzkum L. Hrd-ličky 1968-69. N: tři artefakty z různých surovin. U: AÚ ČSAV Praha, přír. č. 10/68 a 10/69.

38. KAŇK, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. L: lom obce Hlízova. O: sběr z hroma-dy spraše v r. 1944. N: ojedinělý artefakt. U: NM Praha. LIT: Zázvorka 1948, 115 s obr., Skutil 1952, 101, tab. XXXV:5 (uvádí jako Sedlec u K. Hory). KOM: Společně s V. Zázvorkou navštívil lokalitu L. Hájek; oba pozoro-vali ohniště o průměru asi 1 m. (Sdělení L. Hájka 1960.)

39. KLÁŠTER NAD DĚDINOU, okr. Rychnov nad Kněžnou.

K: ? (mladý paleolit až mesolit?). L: východně od vsi. N: ústěpové škrabadélko ze žlutavě patinovaného sílexu. U: J. Klen.

KLUČOV, okr. Kolín.

K: ? L: parc. 79 v poloze "Na pavidlech". O: V. Dřevo nalezl na poli 24.4.1949. N: pazourková čepel a ústěpky. U: M Český Brod. LIT: zpráva čj. 1576/49 v archivu AÚ Praha. KOM: Nález nebyl klasifikován odborníkem.

40. KNĚŽICE, okr. Chrudim.

K: Mladý paleolit. O: E. Chramosta před 1918. N: jednot-livý povrchový nález. LIT: Skutil 1952, 99.

41. KOBYLNICE, okr. Kutná Hora.

K: Starý paleolit(?). O: sběr K. Žebery. N: křemencový artefakt. LIT: Malina a kol. 1976, 34.

42. KOJICE, okr. Pardubice.

K: Mesolit. L: ostroh terasy vyčnívající do labské nivy u železniční stanice. O: sběry Sl. Vencel 1967-68 v pí-skovně a okolí. N: asi 10 drobnotvarých artefaktů z růz-ných surovin. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Vencel 1971, 173. KOM: Klasifikace provedena na základě surovinového spek-tra.

43. KOLÍN, okr. týž.

I. K: Střední paleolit? L: Buzkova cihelna čp. 174. O: vý-zkum F. Dvořáka před r. 1936. N: V hloubce 8 m ve spraši ležela kulturní vrstva s kostmi mamuta, soba, nosorožce, medvěda a koně, s uhlíky, údajně s kostěnými nástroji (šídla) a s několika ústěpy křemene. (Není zmínka o ná-lezu pazourkových artefaktů.) U: M Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13-14. KOM: Dokumentace ke Dvořákovu výzkumu se stejně jako samy nálezy (?) nedochovala, takže se lze na základě chybění pazourkových nástrojů a podle hloubky uložení kulturní vrstvy jen domnívat, že šlo o sídliště z nějaké chladné fáze na počátku würmu nebo snad dokon-ce z rissu.

II. K: Střední paleolit? L: parc. č. 121 v Plynárenské ulici. O: zjištění F. Dvořáka při kanalizačních pracích před r. 1936. N: dvě menší ohniště, z nichž jedno obsahovalo spoustu uhlíků a pazourkové artefakty; Skutil (1966, 2) tvrdí, že L. Zotz určil hrubé čepel odtud jako starší než riss-würm. U: M. Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13-14, Skutil 1966, 2. KOM: Souvislost Zotzova údaje s nálezem může být sporná.

III. K: Mladý paleolit. L: u zdi chemické továrny čp. 54. O: výzkum F. Dvořáka. N: sídliště se zvířecími kostmi a pazourkovými nástroji. U: M Kolín. LIT: Dvořák 1936, 13-14.

44. KOLÍN, m.č. Dobešovice, okr. Kolín.

K: Mladý paleolit. N: malá stanice pod spraší. LIT: Skutil 1952, 98.

KOLÍN - okolí?

K: Starý paleolit. N: masivní čepel s clactonskými znaky. U: M Kolín. LIT: Zolt-Freund 1951, 11. KOM: Lze tento údaj spojit na základě zmínky J. Skutíla (1966,2) s nálezem z Kolína - Plynářské ulice?

45. KOUNICE, okr. Nymburk.

K: ? (mladý paleolit). L: u dvora Týnice. N: "hoblíkovitý artefakt s oběma výrazně opracovanými čely", vel. 82 x 83 x 92 mm (snad dvoupodstavové jádro?). U: M Nymburk (?). LIT: Skutil 1966, 4.

KOVANICE, okr. Nymburk.

K: ? L: u kóty 184 sz. od obce. O: sběr K. Žebery r.1942. N: artefakt tvaru ledvinovitého disku z dinasového křemence na povrchu zahliněných písků. U: NM Praha, inv.č. 69 025. LIT: Žebera 1956, 79. KOM: Datování do mesolitu je nejisté (eneolit?).

46. KOZOJEDY, okr. Kolín.

K: Mladý nebo pozdní paleolit. L: jz. okraj zaniklé středověké vsi. O: sběr J. Klápště 1972. N: hranové rydlo na čepeli z patinovaného pazourku. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: zpráva čj. 2236/72 v archivu AÚ Praha (S. Vencel). KOM: Průzkum lokality 7.6.1972 nepřinesl další nálezy tohoto druhu.

47. KŘEČKOV, okr. Nymburk.

K: Mladý paleolit. L: pískovna při silnici mezi Křečkovem a Budimeřicemi. O: sběr S. Šebka 1965. N: úštěp jádra z nažloutle patinovaného pazourku. U: M Poděbrady. LIT: BZO 3 1965, 19, Skutil 1966, 4, Fridrich - Lička 1969, 95, obr. 1:1.

48. KŘINEC, m.č. Zábrdovice, okr. Nymburk.

K: Mladý paleolit. L: 1.sz. svah "Homole"; 2.sz.svah Zábrdovického kopce. O: 1. sběr L. Roštejnský 1959; 2. sběr téhož r. 1966 po orbě. N: 1. úštěpové škrabadlo

ze šedohnědého pazourku modravě patinovaného; 2. hranové rydlo na čepelovitém úštěpu, běložlutě patinovaný pazourek. U: M Nymburk. LIT: Fridrich - Lička 1969, 95-96, obr. 1:4 a 1:3.

49. KUNĚTICE, okr. Pardubice.

I. K: Mladý paleolit? L: jeskyně na Kunětické hoře. O: výkop A. Sluhy 16. 11. 1904. N: Šnajdr (1909,64) uvádí nález kostí, pazourkového nástroje a porcelanitových čepelek; z toho v M Pardubice zachovány 2 zlomky drobných čepelek z porcelanitu korodovaného žlutošedého povrchu, d. 21 a 29 mm, "nalezené v diluviální hlíně". U: M Pardubice, inv. č. 7698. LIT: Šnajdr 1909,64, Skutil 1930, 716 (považoval nález za nedoložený a vyloučil jej z českého paleolitu). KOM: Kostí nebyly druhově určeny, zachované artefakty nejsou morfologicky zařaditelné, ale údaj, že pocházejí z diluviální hlíny by svědčil spíše pro příslušnost do mladého paleolitu až mesolitu než pro období mladší.

II. K: Mesolit. L: Rotrův kopec, v prostoru Žárového pohřebiště. O: sběry J. Červeného 1957 - 1968. N: několik artefaktů (mikroškrabadlo z pazourku, úštěpy z porcelanitu - celkem 7 kusů) na písčitém návrší. U: AÚ ČSAV Praha.

50. KUTNÁ HORA, okr. týž.

K: Mladý paleolit. L: lom p. Ladislava. O: sběr J. Hakena 1940. N: bíle patinovaná čepel. U: M Kutná Hora. LIT: Skutil 1952,99.

51. LIBÍN, obec Mlázovice, okr. Jičín.

I. K: Mladý paleolit (gravettien?). L: sedlo mezi kótami 364,5 a 449,7 při mezihořském údolí Hořického hřbetu. O: sběry M. a O. Měšťana, J. Siegela, K. Žebery a S. Vencela 1948-1973. N: několik desítek bíle patinované industrie, převážně pazourkové (několik rydel, zlomek nástroje otupeného boku, vrub, retušované čepele). U: M Hr. Králové, M Hořice, M Mlázovice, AÚ ČSAV Praha. LIT: Žebera 1958, 138, 143, Vencel 1964a, 3-5, obr. 1, zpráva čj. 5930/73

v archivu AÚ Praha (J. Siegel) aj.

II. K: Mesolit. L, O: dtto jako I. N: několik desítek artefaktů (trojúhelníček, drobná ústěpová škrabadla aj.) na sprašovém a písčito-kamenitém podloží (spolu se štípanou industrií mladopaleolitickou a neolitickou. U, LIT: dtto jako I. a Vencel 1971, 174. KOM: Spoluvýskyt paleolitické a mesolitické industrie v exponované poloze vzdálené od vody jednoznačně svědčí o loveckém charakteru mesolitického osídlení.

52. LIBIŠANY, okr. Pardubice.

K: ? L: Poloha "Na bahnech", parc. č. 380/1. O: sběry F. Půlpána a F. Vosyky při těžbě rašeliny ve 40. letech. N: mezi neolitickou štípanou industrií se vyskytuje několik desítek artefaktů z pazourku s intenzivně hnědě zabarveným povrchem; je otázkou, zda právě tyto pocházejí "z jam s pazourkovou industrií velmi nevýrazně retušovanou" v sousedství nákolí. U: M Pardubice, Hr. Králové, NM Praha, KU Praha. LIT: zpráva čj. 1988/46 v archivu AÚ ČSAV Praha. KOM: Jde zčásti o mesolit nebo pozdní paleolit?

53. LITOMYŠL, okr. Svitavy.

K: Mladý paleolit. O: r. 1928. N: Malá stanice pod spraší. LIT: Skutil 1952, 99.

LOCHENICE, okr. Hradec Králové.

K: Paleolit? L: cihelna. O: sběr L. Šnajdra v hl. 3 m ve spraši. N: rozbité zvířecí kosti. LIT: Skutil 1930, 716. KOM: Do tohoto soupisu jsem nezahrnul - až na tuto výjimku - nálezy pleistocenních kostí (třebaže je někdy udáváno jejich rozbití, které by si ovšem vyžádalo ověření), i když by snad některé z nich mohly signalizovat stopu lidské činnosti.

54. LOUČEŇ, okr. Nymburk.

K: Mladý paleolit. O, N: princ Alex. Thurn-Taxis našel před r. 1887 kosti savců a kamenné zbraně. LIT: Vesmír XVI 1887, 106, Skutil 1952, 99.

55. LYSÁ NAD LABEM, okr. Nymburk.

K: ? (mladý paleolit). N: dva artefakty. U: M Brandýs n. L., inv. č. 107 - 385a, 106 - 386b. LIT: zpráva čj. 1296/35 v archivu AÚ Praha (Jansová), Skutil 1952, 99.

LŽOVICE, okr. Kolín.

K: ? L: pole jv. od obce nad pravým břehem Labe. O: sběr S. Vencla 18. 4. 1967. N: pazourková čepelka. U: AÚ Praha (ztracena).

56. MARKOVICE, okr. Chrudim.

K: Mladý paleolit. L: u sv. Anny. O: při skopávání krypty pod kostelem sv. Anny "v podsprašové, téměř na skále ležící vrstvě, v hl. 120 cm". N: bíle patinovaná oběžně retušovaná čepel, d. 125, š. 32 mm. U: zámek Žleby. LIT: Čermák 1909, 602, obr. 2, Stocký 1926, 25, obr. 7, Skutil 1930, 718 - 719. KOM: aurignacien nebo gravettien?

57. MLADOČOV, okr. Svitavy.

K: 1. Starý-střední paleolit; 2. mladý paleolit. L: 1, 2. poloha "Na prutech". O: sběr p. Boštík 1. v r. 1965, 2. v r. 1948. N: 1. basální zlomek ústěpu křemene eolisovaného a žlutohnědě zabarveného povrchu, max. d. 62 mm; 2. bíle patinovaný pazourkový artefakt. U: 1. M Hr. Králové; 2. V. Boštík, Praha. LIT: Skutil 1952, 99, zpráva čj. 4994/48 v archivu AÚ ČSAV Praha.

58. MOČOVICE, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit? L: parc. č. 279a. O: výzkum F. Škrdle. N: bělavě patinovaná čepelka ze světlehnědého pazourku, d. 30 mm, nalezená v jámě s keramikou vypíchanou (druhotně?). U: M Čáslav. LIT: Škrdle 1924, tab. I: 28, Skutil 1952, 99.

59. NAHOŘANY?, okr. Náchod.

K: Mladý paleolit. N: bělavě patinovaná čepelka z hnědého pazourku. U: Rydlovo museum v Nahořanech.

60. NÁCHOD, okr. týž.

K: Magdalénien. L: poloha "Sádky", parc. č. 439 (nyní již zastavěná), parc. č. 402. O: drenážní práce, kopání studny, obdělávání pozemku v letech 1939-40, sběry J.

- Klena, sondáž S. Vencla 1962. N: 72 pazourkových bělavě patinovaných artefaktů (pravoúhelníček, silný vrták nebo ozub aj.). U: J. Klen, M Náchod. LIT: Venc 1964b s lit.
61. NEMOŠICE, okr. Pardubice.
K: Mladý paleolit. O: sběr před r. 1914. N: ojedinělý artefakt. LIT: Skutil 1952, 99.
62. NOVÁ VES, okr. Kolín.
K: Mladý paleolit. O: sběr L. Urbánek 1936. N: ojedinělý artefakt. LIT: Skutil 1952, 99.
63. NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ, okr. Náchod.
K: Starý-střední paleolit? O: sběr dr. Sekyry na povrchu mindelské terasy v r. 1964. U: K. Žebers.
64. NYMBURK, okr. týž.
I. K: Mesolit. L: residuum terasy (na povrchu převáto) mezi soutokem Labe a Výrovky v poloze "Zátiší". O: sběry K. Žebery 1942, S. Šebka 1958, S. Venc 1961-75 v pískovně a jejím blízkém okolí. N: několik set artefaktů (trojúhelníček, drobná škrabadla aj.). U: M Nymburk, M Poděbrady, NM Praha, AÚ ČSAV Praha. LIT: Žebers 1956, Šebek 1958, Venc 1964c, 1971, 174, obr. 4.
II. K: ? (mesolit?). L: přesypy na pravém břehu Mrliny, v r. 1942 staveniště seřadovacího nádraží. O: sběr K. Žebery v r. 1942. N: tři artefakty z různých surovin na duně. U: NM Praha, inv. č. 69 022 až 4. LIT: Žebers 1956, 79-80.
65. OHNIŠOV, okr. Rychnov nad Kněžnou.
K: Mladý paleolit až mesolit? L: poloha "V záboří" na levém břehu Ohnišovského potoka. O: Sběr J. Klen v r. 1947. N: tři lehce patinované pazourkové artefakty. U: J. Klen. LIT: Skutil 1952, 99.
66. OLEŠNICE, okr. Hradec Králové.
K: Starý-střední paleolit. L: Kysálkova cihelna. O: před r. 1908 v hl. 5 m ve spraši. N: kamenné nástroje. U: Ztraceno v M Hradec Králové. LIT: Koudelka 1908, 19, Šnajdr 1910, 108, Petrbok 1923, 192, Skutil 1930, 725. KOM: Nález není revidovatelný, ale lze připustit, že mohlo jít o

středopaleolitickou (starowürmskou?) industrii, která zřejmě nebyla vyrobena z pazourku.

OPATOVICE NAD LABEM, okr. Hradec Králové.

K: ? L: na sídlišti kultury lužické. O: výzkum V. Vokolka v r. 1958, v objektu 1090/58. N: porcelanitové jádro. U: M Pardubice. LIT: Vokolek - Venc 1961, 470.

67. OPOLANY, osada Opolánky, okr. Nymburk.

K: Mladý paleolit. L: asi 200 m západně od obce. O: sběr F. Velebný 1967. N: úštěp z hrany pazourkového jádra s běložlutou patinou. U: M Nymburk. LIT: Fridrich - Lička 1969, 96, obr. 1.5.

68. OSTROMĚŘ, okr. Jičín.

K: Pozdní paleolit. L: parc.č. 388/2. O: sběry V. Jóna r. 1963, výzkum S. Venc 1964. N: 188 artefaktů (mezi nástroji převažují krátká škrabadla) vesměs z bíle patinovaného pazourku a amorfních siliců. U: M Hr. Králové. LIT: Venc 1966, 1970a, 23-25.

69. PARDUBICE, okr. týž.

K: Mesolit (a pozdní paleolit?). L: poloha "U hřbitova", parc. č. 2141/1 a 2,2442/2 a 3. O: sběry na duně (K. Žebers 1952, V. Vokolek, J. Hadač, J. Červený, J. Tomský, S. Venc 1952-70). N: přes 1000 artefaktů z různých surovin (mezi nástroji trojúhelník, škrabadla aj.). U: M Pardubice, AÚ Praha. LIT: Venc 1965 s lit., 1978, 34. KOM: U povrchových sběrů lze obtížně rozhodnout, zda pozdně paleolitické prvky představují přežívající elementy nebo naopak nesoudnou starší příměs. - Lokalita je nyní již zničena zástavbou.

PARDUBICE - okolí, okr. týž.

K: Mladý paleolit. O: sběr před r. 1914. N: jednotlivé artefakty. LIT: Skutil 1952, 100.

70. PAŘEZSKÁ LHOTA, okr. Jičín.

K: Mladý paleolit. O: sběr J. Hakena 1933. N: dvě čepele. U: NM Praha. LIT: Skutil 1952, 100, tab. XXXV: 3-4.

71. PEKLA, okr. Svitavy.

K: ? (mesolit?). L: tzv. naleziště 1, 3 a 4, vesměs na spraši a v rovině. O: sběry V. Vokolka - J. Sigla 29.3.1978. N: Naleziště 1: vějířovité bilaterálně retušované ústěpové škrabadlo z černošedého pazourku, d. 30 mm, kulturně neurčeno. - Naleziště 3 (u kravína): ústěp z drobného jádra, namodralý rohovec, d. 29 mm; zlomek jednopodstavového mikrojádra, světle šedožlutavý rohovec (?), d. 30 mm; zlomek čepelky místně jemně retušované, šedý pazourek, d. 14 mm - snad mesolit? - Naleziště 4: odštěpek světle hnědého pazourku závojevitě patinovaného, d. 27 mm - předneolitické období? U: M Hradec Králové.

72. PÍSKOVÁ LHOTA, okr. Nymburk.

K: ? L: 1. mezi obcí a Hořátkví; 2. skupina dun porušených pískovkami v borovém lesíku za hřbitovem, poloha "U písečníků", u telegraf. tyče 118. O: 1. sběr J. Petrboka; 2. sběr J. Skutila 15. 6. 1960 na povrchu jedné duny. N: 1. "tardenoisská čepelka"; 2. čepelovité škrabadlo ze šedého pazourku, d. 25 mm. U: 2. M Nymburk, přír. č. 43/61. LIT: Skutil 1962, 1966, 5.

(Písty: viz NYMBURK, lokalita I.)

73. PLAČICE, okr. Hr. Králové.

K: Mladý paleolit. L: 1.?; 2. naleziště I. O: 1. sběr r. 1941; 2. sběr V. Vokolek 1965. N: 1. ojedinělý artefakt; 2. bilaterálně retušovaná čepel z hrany jádra, modrobíle patinovaný pazourek, d. 47 mm. U: 1. K. Žebeřa; 2. M Hr. Králové. LIT: 1. Skutil 1952, 100.

74. PLAŇANY, okr. Kolín.

K: Mladý paleolit (gravettien?). L: skalka asi 100 m na jz. od cukrovaru, nedaleko soutoku Kouřimky a Bečvářky; na rovině zvané "Na šutru" severně obce. O: F. Dvořák kolem 1936. N: pazourkové nástroje (v M Kolín zjištěny dvě čepele z modravě patinovaného šedohnědého pazourku). U: M Kolín, inv. č. 44, 53. LIT: Dvořák 1936, 15, Skutil 1952, 100, 1966, 2. KOM: Průzkum S. Vencla r. 1964 negativní.

(Plotiště nad Labem, okr. Hradec Králové.

K: ? L: římské pohřebiště. O: výzkum A. Rybové. N: několik desítek bílých pazourkových artefaktů, vesměs přepálených na hranici; kromě části zřejmě neolitického původu jde o primární nebo sekundární křesadla. U: M Hr. Králové. KOM: Woldřich uváděl z Plotiště ořezaný paroh losa, o němž však není zřejmé, zda jde o nález holocenní nebo starší.)

75. POČAPLY, okr. Pardubice.

K: ? L: parc. č. 388, 406/3 a 406/5, písčité návrší nad Labem. O: sběry V. Vokolka 5.4.1969. N: 6 atypických porcelanitových artefaktů. U: M Hr. Králové, přír. č. 29/69. LIT: Vokolek 1972, 112-113. KOM: Na lokalitě se vyskytují ještě laténské a římské střepy, nicméně Vokolkem navrhované datování industrie do mesolitu bude třeba ověřit dalšími sběry.

76. POHŘEBAČKA, okr. Pardubice.

K: Mladý - pozdní paleolit, mesolit. L: několik koncentrací v severním okolí obce. O: sběry F. Vasyky, J. Vorla, V. Vokolka a S. Vencla 1958-1964. N: několik desítek drobnotvaré, morfologicky atypické pazourkové industrie zabarvené železem do hněda (drobná jádra a škrabadla), některé kusy s výrazným obrusem; několik bíle patinovaných artefaktů nehledě k neolitické až eneolitické štipané industrii. U: M Pardubice, AÚ Praha. LIT: Vencel 1971, 175.

77. POLICE NAD METUJÍ, okr. Náchod.

K: Mladý paleolit? O: sběry před r. 1904. N: patinované pazourkové čepele a škrabadla. U: NM Praha, inv. č. 4504-20. LIT: Pravěk II 1904, 31; zpráva čj. 5609/49 v archivu AÚ Praha. KOM: Nález bude třeba ověřit (spolu s industrií byl odevzdán i kus provrtaného mlatu).

78. PROVOZ, okr. Rychnov nad Kněžnou.

K: Mladý paleolit. N: jádro z tmavě šedohnědého pazourku lehce šedobíle patinovaného. U: J. Klen.

- ný do tvaru jehlance. U: M Hradec Králové (nezjištěno). LIT: Šnajdr 1909, 97-98, 107-113, obr. 5-6. KOM: Šnajdr (1909, 178 a 181) považoval nález ve Smiřicích spolu s podobnými objevy ve Svobodných Dvorech za nejstarší památky lidské činnosti v českém Polabí. Zřejmě šlo o nálezy z pozdní fáze středního paleolitu (rudá půda snad z posledního interglaciálu, "spodní" poloha spráše z počátků würmu).
- II. K: Mladý paleolit (gravettien?). L: 1. u dvora Zderazu; 2. u cukrovaru. O: 1. sběr p. Vorla při stavbě sil r. 1961; 2. sběr p. Vorla při bagrování. N: 1. pět drobných čepelovitých artefaktů z bíle patinovaného pazourku; 2. nažloutle patinovaná čepel z hnědého pazourku. U: 1. M Smiřice; 2. J. Klén.
90. SOBČICE, okr. Jičín.
K: Mladý-pozdní paleolit.-L: poloha "Na bechyni". O: sběr V. Jón kolem r. 1960. N: tři bíle patinované artefakty. U: V. Jón, Sobčice.
91. SOPOTNICE, okr. Ústí nad Orlicí.
K: Mesolit (příměs mladého paleolitu?). L: sedlo na široké ostrožně (kamenito-hlinité podloží), ppč. 2777, 2765. O: sběr J. Šotoly 1977-78, S. Vencla 1978. N: desítky artefaktů (trojúhelníček, drobná jádra) z různých surovin; několik modravě až bíle patinovaných atypických pazourkových artefaktů. U: M Hradec Králové, AÚ Praha. KOM: Z hlediska topografického lze apriorně připustit paleolitické i mesolitické osídlení téže plochy, ale mladý paleolit zatím není doložen jednoznačně.
92. STUDCE, okr. Nymburk.
K: Mladý paleolit? N: bíle patinované pazourkové škra-badlo. U: M Nymburk. LIT: Skutil 1966, 4.
93. SVINÁRY, okr. Hradec Králové.
K: Mladý paleolit? L: pískovna JZD při řece Orlici. O: sběr K. Forejtky r. 1965. N: bíle patinovaný pazourkový úštěp, silně omletý vodním transportem, d. 21 mm. U: J. Klén.

SVÍTKOV, okr. Pardubice.

- K: ? L: na sídlišti kultury lužické. N: porcelanitové jádro. U: M Pardubice, inv. č. 2946. LIT: Vokolek - Vencel 1961, 470.
94. SVOBODA NAD ÚPOU, okr. Trutnov.
K: ? (střední paleolit?). L: jeskyně. O: A. Hausdorf 1885. N: malá jeskynní stanice podle Skutila. LIT: Skutil 1952, 100, 1961, 147-151. KOM: Neověřitelné novinářské zprávy ze sklonku min. století dokládají paleontologické nálezy, které snad mohly (?) souviset s paleolitickým osídlením.
- TELČICE, okr. Pardubice.
K: ? (mladý paleolit?). L: asi 1,5 km jižně od obce směrem k Sulovicím. O: sběr p. Lukáše v 60. letech. N: rozdrčený patinovaný artefakt. U: AÚ Praha (Knor-Fiedler?).
95. TISOVÁ, okr. Ústí nad Orlicí.
I. K: Mesolit? L: poloha Staré Mýto, parc. č. 608/2, tzv. naleziště I. O: sběr V. Vokolek - J. Sigl 11. 4. 1972 a 5. 5. 1977. N: jádrovitý kus a úštěp z modrošedého rohovce, polotovár úštěpového jádra z valounku šedého pazourku, d. 44 mm. U: M Hradec Králové, inv. č. 24 564-5 a neinv. LIT: Sigl - Vokolek 1978, 8.
- II. K: ? L: parc. č. 1148, tzv. naleziště II. O: sběr V. Vokolka 7. X. 1975. N: valoun pazourku s odlomem - artefakt? U: M Hr. Králové, přír. č. 43/78.
96. TROTINA, okr. Hradec Králové.
K: Mladý paleolit? L: kopec. O: sběr K. Vorla r. 1953 při rozšiřování silnice Jaroměř-Hradec Králové. N: mezi neolitickou industrií artefakt z reutilisovaného modravě bíle patinovaného pazourku. U: M Smiřice.
97. TRUTNOV, m. č. Poříčí, okr. Trutnov.
K: Pozdní paleolit? L: ppč. 173/1, O: sběry V. Wolfa a sondáž S. Vencla 1976. N: jednotlivé pazourkové artefakty. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Vencel 1978, 2, 4.

98. TŘEBEŠOV, okr. Rychnov nad Kněžnou.
K: Mladý paleolit? L: na vyvýšenině na levém břehu Bělé, jižně od silnice do Třebešova. O: sběr J. Sigl-Vokolek 19.X.1971. N: zlomek artefaktu z bělavě patinovaného světle hnědého pazourku, d. 29 mm. U: M Hradec Králové, př. č. 60/71. LIT: Vokolek 1975, 140.
99. TŘIBŘICHY, okr. Chrudim.
K: Mladý paleolit? L: O: sběr K. Kudrna 1906. N: tři zlomky modrošedě patinovaných čepelí z hnědého pazourku, d. 51, 50 a 56 mm. U: M Pardubice, inv. č. 1199 až 1201. LIT: Skutil 1952, 100.
(Turov, okr. Ústí nad Orlicí.
K: (pseudoindustrii). L: údajně okolí drůbežárny. O: sběr dr. A. Piffa. N: pazourkové artefakty. U: M Chocen.
KOM: Vesměs jde o pseudoindustrii.)
(Týniště nad Orlicí, okr. Rychnov nad Kněžnou.
K: pseudoindustrii. LIT: F. Hříšný, Památky opoludí na Rychnovsku, Jiskra Rychnovska, roč. V., č. 42, z 15.X.1964.)
100. VAL, okr. Rychnov nad Kněžnou.
K: Starý-střední paleolit, mladý paleolit. L: proti Ohnišovu. O: sběr J. Klen. N: sedm drobných pazourkových artefaktů bíle patinovaných (1 mikrolit), větší množství křemenné a křemencové industrie. U: J. Klen.
101. VAMBERK, okr. Rychnov nad Kněžnou.
K: Mladý paleolit? N: patinovaná pazourková čepel (podle informace V. Vokolka). U: M Vamberk.
102. VELIM, okr. Kolín.
K: Mladý paleolit. L: poloha "Skalka", lom p. Němečka. O: sběr dr. L. Urbánka r. 1936, F. Dvořáka. N: menší soubor bíle patinované pazourkové industrie (drobné čepelky s otupeným bokem). U: M Kolín, inv. č. 61, 63, 99 - 113 (zčásti nezvěstné). LIT: Dvořák 1936, 15.
103. VELKÉ ZBOŽÍ, okr. Nymburk.
K: ? (Mesolit?). L: přesyp 1,5 km sz. od obce. O: sběr K. Žebery kolem 1942. N: rydlo na čepeli ze šedavě bílého pazourku. U: NM Praha, inv. č. 69 005. LIT: Žebere 1956, 77-79, tab. II: 32.

104. VESTŘEV, okr. Trutnov.

K: Pozdní paleolit - mesolit? L: dvě koncentrace nálezů: na ppč. 121/15 (v okolí zákopů) a na poli ppč. 121/13. O: sběr J. Šrůtek a Z. Pilous ve 40. letech, sběr dr. V. Wolfa a spolupracovníků 1970-78, sondáž S. Vencla na obou místech 1977. N: několik desítek artefaktů (škra- badla, drobná jádra) převážně z pazourku, méně z jaspisu aj.; svah v sedle úzkého hřbetu, jílovito-písčité podlo- ží. U: AÚ ČSAV Praha; starší nálezy ztraceny v M Trutnov, Hostinné a Vrchlabí. LIT: Venc 1971b, 664, obr. 7 (lo- kalita na ppč. 121/15 je tam uvedena mylně jako Chotěvice, lok. 1).

105. VĚTRNÍK, obec Lhota pod Hoříčkami, okr. Náchod.

K: Mladý paleolit (gravettien). L: poloha "Vlčí jámy". O: sběry J. Faltuse r. 1927, Hromádky, J. Krtyčky, J. Kle- na aj. N: několik desítek bíle patinovaných vesměs pa- zourkových čepelových artefaktů. U: NM Praha, Moravské museum Brno, M Náchod, M Česká Skalice, J. Klen. LIT: Skutil 1952, 101. KOM: Průzkum S. Vencla v 60. letech zů- stal negativní; lokalita byla zřejmě narušována orbou, ale možná, že by sondáž mohla ještě přinést nové nálezy. Podle sdělení J. Klena se tam nacházely i spálené kosti.

VLČICE, okr. Trutnov.

K: ? L: Vlčícké skalky u vsi a v lese. O: sběry pod ska- lami, v dutinách a zářezech. N: ? U: M Hostinné (asi ztra- ceno při stěhování). LIT: dopis Z. Pilouse dr. M. Mazál- kovi.

106. VOLETINY, okr. Trutnov.

K: Pozdní paleolit. L: ppč. 1164 a 1173. O: výzkum S. Ven- cla r. 1976. N: soubor štípané industrie, ojedinělé uhlí- ky, makrolitické nástroje. U: AÚ ČSAV Praha. LIT: Venc 1978.

107. VRACLAV, okr. Ústí nad Orlicí.

K: ? (Mesolit?). L: sektor I/1962 výzkumu na slovanském hradišti. O: výzkum L. Hrdličky 1962. N: ojedinělé morfo- logicky nevýrazné artefakty (m. j. zlomek drobného jádra

- z modrošedého rohovce). U: AÚ ČSAV Praha, č. sáčku 249, 541b aj. KOM: Z výzkumu pochází i neolitický až eneolitický materiál.
108. VRBČANY, okr. Kolín.
I. K: Střední paleolit. L: Velká stráž, temeno kopce zničené kamenolomem. O: sběry S. Vencla v 60. letech. N: několik křemenných artefaktů z valounů. U: AÚ ČSAV Praha.
II. K: Mladý paleolit. O: sběr F. Dvořáka po r. 1936. N: několik bíle patinovaných odštěpů. U: M Kolín. LIT: Skutil 1952, 101, 1966, 2.
109. VRDY, okr. Kutná Hora.
K: Mladý paleolit. O: sběry K. Čermáka 1896. N: jednotlivé artefakty. LIT: Skutil 1952, 101.
110. VRCHLABÍ, okr. Trutnov.
K: Mladý paleolit. O: sběr Woldřich před r. 1906. N: zlomek čepele. U: NM Praha, geol. odd., inv. č. 558. LIT: Skutil 1952, 101, tab. XXXV:9.
111. VŠESTARY, okr. Hradec Králové.
K: Mladý paleolit až mesolit? L: vrt Ba-10 asi 200 m na sz. od kóty 254, jjv. od obce. O: vyvrtáno z hl. 2 - 3 m v náplavu potoka. N: šupina světle hnědého pazourku skvrnitě bíle patinovaného, d. 16 mm. U: AÚ ČSAV Praha. KOM: Morfologicky nevýrazný nález patrně v druhotné poloze nelze datovat.
112. VYSOKÉ MÝTO, okr. Ústí n. Orlicí.
K: ? L: ppč. 4207, návrší Spálenec. O: sběr J. Sigl - V. Vokolek 30. 3. 1978. N: basální zlomek čepele z vrstevnatého šedého rohovce, d. 29 mm. U: M Hr. Králové.
113. VYZLOVKA, okr. Kolín.
K: ? (Mesolit?). L: ppč. 395/6, 395/7 a 395/14, mírný svah nad rybníkem Vyžlovákem, v ornici na jílu. O: sběr R. Mužíka při obdělávání zahrady v letech 1973-77. N: několik artefaktů z pazourku (zachovány tři). U: R. Mužík, Vyžlovka.

114. ZÁŘECKÁ LHOTA, okr. Ústí nad Orlicí.

K: Mladý - pozdní paleolit, mesolit. L: poloha "Na přísekách", ppč. 303, 301/1, 300/2, 281/1 a 281/2. O: sběry K. Žebery a J. Klena od konce 40. let, sběry S. Vencla a spolupracovníků choceňského musea v 60. letech, V. Vokolka 1978. N: kolem 20 artefaktů převážně z patinovaného pazourku (krátké škrabadlo-rydlo, rydlo, škrabadlo); přes 100 kusů mesolitické industrie. U: M Choceň, M Hr. Králové, přír. č. 107/78. LIT: Vencel 1967, 1971, 177.

115. ZEHUBY, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. O: sběry K. Čermáka před r. 1909. N: jednotlivé artefakty. LIT: Čermák 1909, Skutil 1952, 101.

ZVĚŘÍNEK, okr. Nymburk.

K: ? (Mesolit?). O: sběr J. Petrboka. N: čepel z hrany drobného pazourkového jádra. U: AÚ ČSAV Praha.

116. ŽDÁNICE, okr. Kolín.

K: Mladý paleolit. O: sběry F. Dvořáka po r. 1936. N: retušovaná hrotitá čepel aj. U: M Kolín, inv. č. 104, 107, 133. LIT: Skutil 1952, 101, 1966, 2.

117. ŽIVANICE, okr. Pardubice.

K: ? (Mesolit). L: písečný přesyp (nyní již zničen těžbou písku) před Hadačovým statkem. O: sběry J. Hadače 1948. N: industrie (zachovány dvě ohněm poškozené čepelky a úštěp z pazourku, dále dva úštěpy porcelanitu). U: M Pardubice, AÚ Praha. LIT: Vokolek 1962, 3. KOM: Průzkum V. Vokolka a S. Vencla v 60. letech negativní.

118. ŽLEBY, okr. Kutná Hora.

K: Mladý paleolit. O: pod spraší nalezl K. Čermák r. 1913. N: ojedinělý artefakt. U: M Čáslav (?). LIT: Skutil 1952, 101.

Zhodnocení paleolitického osídlení Východočeského kraje

Ve Východočeském kraji lze uvést stopy pravděpodobně paleolitického osídlení z více než 80 nalezišť (spolu s okresy Kutná

Hora, Kolín a Nymburk, které jsou zahrnuty v připojeném soupisu, jde téměř o 120 lokalit). Četnost paleolitického osídlení však může být zkreslena skutečností, že velkou část nalezišť reprezentují kulturně neklasifikovatelné nálezy ojedinělých nebo jen několika málo patinovaných artefaktů, které často nebývají morfologicky charakteristické. Patinace sice může sloužit jako hrubý ukazatel stáří artefaktů z téhož prostředí (mladopaleolitické industrie skutečně bývají nejčastěji patinovány), ale tvorba patinace (barevná změna povrchu sílexu) nezávisí na stáří, ale na chemismu půdního prostředí; protože je známo, že v zásaditém prostředí patinují i industrie neolitické nebo z doby bronzové (např. Vencel 1964 s lit.), není vyloučeno, že některé povrchové nálezy patinované industrie byly do soupisu východočeského paleolitu zařazeny neprávem.

Odhlédneme-li od této skutečnosti, pak lze konstatovat, že hlavní koncentrace paleolitických nalezišť leží v centrálních okresech Východočeského kraje (maximální množství lokalit pochází z okresu Hradec Králové: 19; následují okres Kolín s 15 nalezišti, dále Kutná Hora a Rychnov nad Kněžnou po 13, Jičín 10, Pardubice 9, Náchod 8, Nymburk 7), zatímco severní část sledovaného území (okres Trutnov 5 a Semily 4 lokality) stejně jako jižní periferie kraje vykazují znatelně menší množství nálezů (okres Havlíčkův Brod bez nálezů, Ústí nad Orlicí 3, Svitavy a Chrudim po 5 nalezištích). Dnešní obraz hustoty nálezů patrně do značné míry odpovídá objemu a stylu archeologické práce v jednotlivých okresech, i když jistě sčástečně dokládá míru přitažlivosti regionu pro paleolitiky: Na jedné straně lze předpokládat, že osídlení relativně nejteplejší oblasti Polabí bylo objektivně nejintenzivnější (odpovídá tomu zřejmě i skutečnost, že ze tří do soupisu připojených okresů Středočeského kraje pochází zhruba polovina celkového počtu nalezišť z celého Východočeského kraje). Na druhé relativní hojnost nálezů v okresech Rychnov nad Kněžnou a Náchod, která odráží především dlouholetou a mimořádně záslužnou sběratelskou činnost J. Kléna, názorně dokládá, jak může do archeologické mapy zasáhnout aktivita jednoho jediného sběratele. (Podobně lze posuzovat i vztah paleolitického osídlení Čáslavska

a práce K. Čermáka: později vlastně další nálezy nepřibýly).

Kvalita paleolitických nálezů z východních Čech není valná, neboť je z největší části tvořena náhodnými, ojedinělými a povrchovými nálezy (přes 95 % nalezišť). Pravděpodobnost zjištění archeologického nálezu závisí na nápadnosti pozůstatků co do kvality i kvantity (odlišnost nebo pravidelnost tvaru artefaktu, cizorodost nebo zjevná umělost suroviny výrobku od nálezového prostředí, četnost a velikost pozůstatku aj.), na hloubce uložení památek a způsobech narušování nálezových poloh (ruční těžba oproti strojní apod.) atd. Tyto všechny okolnosti činí objev paleolitické lokality objektivně obtížnější nežli objev pravěké nebo středověké památky, nicméně skutečnost, že prakticky všechny stratifikované doklady středopaleolitického osídlení Východočeského kraje byly získány pozorováním ruční těžby v cihelnách v době od sklonku minulého století až do 2. světové války, svědčí o podílu stylu archeologické práce i těžby surovin na frekvenci nových objevů.

V důsledku nevalné kvality není většina paleolitických nálezů Východočeského kraje kulturně klasifikovatelná a přesněji datovatelná: Z 80 (resp. 120) lokalit poskytla sotva sedmína nalezišť soubory artefaktů alespoň v počtu několika desítek. Rovněž jen malá část nalezišť (kolem 25) poskytla alespoň nějaká stratigrafická data, i když většinou jde jen o starší a přibližné údaje (typu: "nález 2m pod spraší"), které nejsou podrobněji vyhodnotitelné a slouží pouze jako nepochybné důkazy paleolitického stáří nálezu. Výzkumy se na území Východočeského kraje v poválečném období prováděly s úspěchem již několikrát (Bělá - Jislova jeskyň, Ostroměř, Voletiny), zatímco v dalších případech (Sopotnice, Libín, Náchod, Vestřev) sondáž již nezastihla nálezové vrstvy in situ, tj. v původní poloze.

Starý až střední paleolit

Nejstarší stopy činnosti lidí, resp. hominidů (australopitéků) na světě pocházejí z Afriky, kde se datují přes 2,5 až ke 3 miliónům let. Nejstarší doklady lidské činnosti v Evropě

(např. Šandalja I v Jugoslávii) zatím patrně podstatně nepřekračují 1 milión let. V Čechách lze o nejstarším osídlení uvažovat před 900 až 700 000 léty (např. Suchdol u Prahy, Přezletice u Prahy, Bečov I u Mostu - Fridrich 1976), tedy v době cromerského neboli gūnz-mindelského interglaciálu (doby meziledové). Archeologickým projevem tohoto typu lokalit jsou kromě fauny jen úlomky místních hornin (jen výjimečně cizích), jejichž opracování je patrné snad jen odborníkovi.

Staropaleolitické industrie vytvořili archantropové (*Homo erectus*), kteří již užívali oheň a stavěli i větší a trvalejší obydlí. Na rozdíl od nositelů nejstaršího paleolitu, kteří se odvažovali jen na menší zvířata, lovili již velkou zvěř jako nosorožce a slony. Ještě nepohřbívali, ale naopak existují stopy kanibalismu. Archantropové osídlili již celý Starý svět s výjimkou severní části Eurázie.

Nejstarší industrie ve východních Čechách by podle J. Fridricha (1976, 22) měla být kolekce otlučných valounů z Jičína (35 - číslo za lokalitou vždy odkazuje na údaje v připojeném soupisu lokalit), která pochází nejspíše z počátku mindelského zalednění.

Početněji jsou ve východních Čechách zastoupeny povrchové nálezy archaických industrií (Bělá 2, Dobruška 18-I, České Meziříčí 15, Semechnice 85, Val 100 aj.), které však neposkytují možnosti přesnějšího datování. Podobné nálezy ze středních Čech (tzv. heidelbergien, bohémien, radimien) řadí K. Žebers (1969) rámcově mezi mindelské a würmské zalednění, tedy do starého až středního paleolitu. (Datování povrchových nálezů valounových industrií je komplikováno skutečností, že hrubé industrie archaického vzhledu se vyskytují jako pomocné nebo nouzové nástroje i později, a to nejen v mladém a pozdním paleolitu, ale ještě déle, např. až do doby bronzové; proto nelze každý jednotlivý nestratifikovaný nálezh tohoto druhu považovat za doklad protolitického osídlení: cf. Vencel 1969, 1976. Ani eolický ohrus není spolehlivým kritériem, protože může vzniknout jen na exponovaném místě, a to ještě za relativně krátkou dobu, jak dokládají staropaleolitické artefakty zčásti svěží a zčásti intenzivně obroušené.)

Staropaleolitické a dobře neodlišitelné středopaleolitické osídlení je ve Východočeském kraji zatím reprezentováno nálezy asi ze 14 obcí (resp. ze 22 včetně do soupisu pojatých okresů Kutná Hora, Kolín a Nymburk); polovinu nálezů tvoří jen ojedinělé kusy, druhou polovinu buď stratifikované nálezy nebo větší soubory povrchových nálezů. Z nich jsou nejvýraznější velké soubory industrií vyrobených z desítek lokálních kamenných surovin z několika poloh v okolí Dobrušky, které shromáždil sběrem J. Klen (1972). Z ojedinělých nálezů stojí za zmínku pazourkový clactonoidní ústěp z Hradce Králové (28 - I). Výrazný projev industriální tradice s pestnými klíny zatím z východních Čech schází, i když by k němu mohlo patřit pazourkové diskovité jádro z Českého Meziříčí (15 - Vencel 1977a, 36, obr. 20:5).

Střední paleolit, který trval zhruba od 200 000 let do doby kolem 35 000 let, tedy v dobách podstatných proměn životních podmínek (někdy bývá dělen na starší období v době maximálního zalednění risského, na střední období v době riss-würmské doby meziledové a konečně na mladší období ve starší části würmského zalednění), se skládá archeologicky z mozaiky industriálních skupin. Převážně ústěpové industrie, které vyráběli z předem upravených jader paleoantropové (*Homo sapiens steinheimensis*) a později neandertálci (*Homo sapiens neanderthalensis*), jsou charakterisovány především variantami drasadel a hrotů, někdy i nožů. Jen ojediněle se zachovaly dřevěné nástroje jako kopí, kostěná nebo parohová industrie apod. Na sídlištích, zakládáných častěji pod širým nebem nežli v jeskyních, se nalézají dost hojné pozůstatky obydlí s ohništi, doklady zřejmě většinou specializovaného lovu (na některých nalezištích převládají úlovky nosorožců, jinde koní nebo sobů atd.) a v mladším období již i svědectví víry v posmrtný život, totiž rituální pohřby, někdy i malá pohřebiště.

Kvalita středopaleolitických nálezů z východních Čech zatím nedovoluje ani bližší datování, ani podrobnější kulturní členění dosavadních nálezů: Jde totiž převážně o neověřitelné nálezy ze sklonku minulého století až z doby před 2. světovou válkou. Stratifikované nálezy pocházely vesměs z cihelen, v nichž se pod několikametrovými vrstvami spraší nalézaly sídlištní vrstvy s roz-

bitými zvířecími kostmi a nepazourkovými kamennými artefakty (bližší určení není vesměs možné, neboť tyto nálezy již nejsou v museích k nalezení). Některé z těchto stop osídlení mohly náležet poslední době mezileďové (eemskému čili riss-würmskému interglaciálu), většina však do převážně chladného období starší části poslední (würmské) doby leďové (Čáslav-Koželuhy z r. 1887, Hradec Králové-Svobodné Dvory z r. 1903, Olešnice před r. 1908, Kolín-Buzkova cihelna a Kolín-Plynárenská ulice před r. 1936; cf. lokality č. 11 - I, 28 - II, 66, 43 - I a II). Jen ojediněle je ve východních Čechách doloženo osídlení jeskyní (moustérien z počátků würmu v Bělé - Jislavě jeskyni, 2 - II, dále pochybné údaje o nálezech ve Svobodě nad Úpou, 94).

Střednímu paleolitu ve východních Čechách bude třeba sledováním odkrytí v cihelnách, lomech nebo šterkovnách věnovat v budoucnosti větší pozornost, neboť chybění stratifikovaných lokalit v poválečném období odráží jistě jen mezeru v archeologické záchranné činnosti.

Mladý paleolit

Tvůrcem kultury mladého paleolitu, který trval zhruba mezi 40 000 až 10 000 léty př. n.l., byl již výhradně člověk moderního typu (*Homo sapiens sapiens*). Archeologicky se kultura mladého paleolitu projevuje rozšířením čepelových štípaných industrií (z dlouhých nožovitých ústěpů byly retuší vyráběny funkčně specializované nástroje jako vrtáky, rydla, škrabadla, hroty apod.), vyspělou kostěnou industrií standardizovaných tvarů (hroty oštěpů, harpun, jehly aj.), předmětů ozdobných včetně projevů uměleckých (jeskynní malby a rytiny, volná drobná plastika i rytiny) a jinými druhy inventáře. Mladopaleolitické kultury závisely hospodářsky především na kolektivním a často specializovaném lovu stádních zvířat; lov se dál pomoci vrhacích nástrojů (oštěpy a harpuna metané zvláštními vrhači, koncem tohoto období i luky a bumerangy nebo házečí kyje), ale nepochybně i pomoci pastí, různých technik nadhánění (plašení stád ohněm, zahánění ze skalního srázu aj.) nebo loveckých lstí (malby i nálezy částí jeleních

lebek naznačují, že se lovci přibližovali ke zvířeti i v převlečení). Úspěchy mladopaleolitických lovců jsou doloženy růstem hustoty osídlení a vznikem stálejších sídlišť složených ze skupin obydlí (např. Pavlov), ale i místy nalézány úctyhodnými skládkami kostí úlovků poblíž sídlišť (u Předmostí na 1000 mamutů, u Dolních Věstonic přes 100 převážně mladých mamutů kromě dalších zvířat). Někdy však se na sídliště odnášelo jen maso s částí kostry, jak dokládají nálezy míst úlovků (např. Hradec Králové - Svobodné Dvory, 28-IV). Pro mladý paleolit lze doložit i řadu forem duchovní kultury: četnější rituální pohřby s milodary dokládají rozvoj náboženského světonázoru, plastiky a rytiny umělecké úrovně prokazují kult plodnosti, praktiky lovecké magie atd. Od mladého paleolitu získal kulturní vývoj a materiální pokrok oproti dřívějšímu podstatné zrychlení. Projevy hmotné i duchovní kultury mladého paleolitu přesvědčují, že tehdy byl už člověk - samozřejmě za vyhovujících přírodních podmínek - schopen vytvořit efektivní a vyvážené způsoby, resp. vzorce jednání ("kultury"), které dokonalým využíváním přírodních zdrojů dobře zabezpečovaly život loveckých kolektivů.

Starší období mladého paleolitu představuje v Čechách aurignacien, mosaika skládající se z kulturních skupin rozšířených zhruba mezi 35 000 až 25 000 př.n.l. v prostoru od Francie po Kavkaz. Této kultuře lze ve východních Čechách zatím připsat s určitou pravděpodobností jen ojedinělý nález z Rosnice (82) a s výhradami několik málo artefaktů z honu 12/2 v Českém Meziříčí (15).

Ani následující kultura, totiž gravettien (asi 28 000 až 14 000 let př.n.l.), jemuž náleží např. světoznámé naleziště pod Pavlovskými vrchy (zvláště Dolní Věstonice), nezanechal - podle současných zlomkovitých poznatků - zatím ve Východočeském kraji výrazné stopy, třebaže počet nalezišť zřejmě vzrostl. Pozoruhodný je zvláště již zmíněný nález místa úlovku mamuta v Hradci Králové-Svobodných Dvorech z r. 1899 (Vencel 1977b), kde bylo nalezeno jen několik málo artefaktů při rušení úlovku. V ostatních případech jde o stopy sídlišť, která bohužel rovněž neposkytla větší soubory industrie (např. Libín - 51, Předměřice - 79, Větrník - 105, na Kolínsku pak patrně Pláňany - 74, Radim - 81-II a také

snad dvě lokality v Červených Pečkách - 13). Problematicky s gravettinem souvisí alespoň část lokalit zjištěných ve spraši (viz níže).

Po období maximálního ochlazení v mladší části würmu, kdy pro drsné přírodní podmínky patrně Čechy nebyly vůbec osídleny (tzv. epigravettien není doložen), přišla ze západní Evropy kultura magdalénienská (asi 14. až 10. tisíciletí př.n.l.). Tato vyspělá mladopaleolitická kultura s četnými projevy umělecké úrovně (rytiny zvířat z Hostimi v Českém krasu nebo z jeskyně Pekárna v Moravském krasu, v západní Evropě pak zdobené jeskyně jako Lascaux ve Francii) je ve východních Čechách zastoupena pouze souborem štípané industrie z Náchoda-Plhova (Vencl 1964b).

Ostatní mladopaleolitické lokality z východních Čech neposkytují opory pro bližší zařazení. Menší část nálezů morfologicky atypické industrie má zaručenu mladopaleolitickou příslušnost alespoň stratigraficky, totiž výskytem pod vrstvou pleistocenního sedimentu, nejčastěji spraše. Jde např. o Bylany (9), Drobovice (22), Hradec Králové-Svobodné Dvory (28 - V), Chrtínky (32), Chrudim (33), Jičín (35), Kaňk (38), Kolín (43 - III), Kunětice (49), Litomyšl (53), Markovice (56), Žleby (118 - odkazy na literaturu v přípoje-ném soupisu lokalit). U všech těchto lokalit je vzhledem k poloze magdalénienu při povrchu sprašových poloh nejpravděpodobnější příslušnost do gravettien, méně pravděpodobně do aurignacienu.

Ostatní lokality byly jako patrně mladopaleolitické zařazeny do soupisu většinou jen na základě výskytu patinovaného pazourkového artefaktu: vzhledem k tomu, že se patinace projevuje nejen v pozdním paleolitu, v menší míře i v mesolitu, ale dokonce i v neolitu až v době bronzové, je třeba o takových lokalitách uvažovat s patřičnou rezervou. Patinace postupuje vlivem mikroprostředí značně odlišnou rychlostí (jak dokládají např. různě intenzivně patinované strany téhož artefaktu nebo odlišně patinované zlomky téhož nástroje) a působením alkalického prostředí mohla patina vzniknout i během holocénu (Vencl 1964d). Proto nelze vyloučit, že některé morfologicky atypické artefakty z povrchových sběrů byly do soupisu mladopaleolitických nálezů zařazeny neprávem; na základě zkušenosti však nicméně věřím, že většina těchto nálezů

náleží spíše některé mladopaleolitické nebo pozdně paleolitické kultuře nežli mesolitu nebo ještě mladšímu holocennímu osídlení.

Přes výše uvedené výhrady lze ze 65 lokalit sepsaných ve Východočeském kraji (resp. asi z 95 lokalit včetně nálezů z okresů Nymburk, Kolín a Kutná Hora) usuzovat na zjevně hojnější osídlení kraje nežli v dobách předchozích. Kromě uvedené příčiny je však relativní hojnost mladopaleolitických lokalit nepochybně zkreslována mnoha dalšími faktory (např. je četnost nálezů převážně pazourkových mladopaleolitických artefaktů nepochybně ovlivněna tím, že pazourek je jakožto cizorodá surovina nepoměrně nápadnější nežli starší paleolitické industrie vyráběné z běžných surovin místního původu, které mohou být rozeznány jen tvarem; dále je skutečností, že se mladopaleolitické památky vyskytují nepoměrně blíže k současnému povrchu, což jejich objev činí nepoměrně pravděpodobnější než u hlouběji uložených industrií ze starších dob; kromě toho mladopaleolitických sídlišť se zachovalo relativně více také proto, že nebyla po dlouhá desetitisíciletí ničena geologickými činiteli, atd.).

Pozdní paleolit

Pozdní paleolit (asi 10 000 až 8 000 př. n.l.) představuje relativně krátké období, kdy vyznívalo drsné podnebí sklonku poslední doby ledové (tzv. tardiglaciál). Lovci té doby se museli přizpůsobovat relativně rychle se měnícím přírodním podmínkám, což působilo dílem na jejich pohyblivost, dílem na proměny a inovace, případně kulturní výpůjčky v jejich hmotné kultuře. Osídlení té doby je ve Východočeském kraji zatím presentováno výzkumem sídelní koncentrace v Ostroměři (Vencl 1966), který dovolil definovat svébytnou kulturní skupinu blízkou polskému tarnowienu, a odkryvem ve Voletínách (Vencl 1978), jímž byl v Čechách poprvé doložen vliv okruhu s řapovými hroty ze severoevropské nížiny. I když pro vliv úložních podmínek tyto lokality neposkytly nic víc než kamenné industrie, lze je spolehlivě zařadit do 9. tisíciletí př. n. l. Není vyloučeno, že pozdnímu paleolitu by mohly náležet i další lokality (např. Vestřev, 104) nebo část materiálu z nich (Zářecká Lhota, 114). Pozdně paleolitickou tradici,

nejde-li vůbec o druhotnou příměs, prozrazují některé typy ze souboru z Pardubic (69), který by nejspíše mohl náležet do preboreálu, kulturně do počátků mesolitu.

Mesolit

Mesolit představuje hospodářsky i kulturně závěrečnou fázi paleolitu, neboť jde o přizpůsobení kořistníků, tj. sběračů a lovců, holocenním podmínkám. Trval od počátku geologické současnosti (kolem 8 000 př. n.l.) do doby převládnutí neolitického, zemědělského hospodářství; proto mesolit zmizel nejdříve v úrodných oblastech, zatímco v zemědělsky nevhodných polích mohl celkem nerušeně přežívat (v Čechách do 5., snad i 4. tisíciletí).

Hmotná kultura mesolitu se zachovala nejlépe v rašeliništích severní části Evropy, kde se našly luky a šípy s přismolenými pazourkovými hrůtky, sekery a tesly s násadami, kostěné harpuny, udice, ale i síť a proutěné vrše, lodě s pádly, sáně a lyže, schránky z kůry atd. Inventář ukazuje na lovce lesní zvěře, přizpůsobené i lovu v zimě, na rybáře nejen (podle nálezů kostí) sladkovodní, ale i hlubokomořské, na sběrače plžů, mlžů, ovoce a plodů atd. Jejich lehká obydlí svědčí o sklonu k přemísťování sídlišť, i když podle složení kamenných surovin jen v omezeném teritoriu. Snad se střety, které souvisely s obranou určitých životních prostorů, souvisejí nálezy hrobů s nebožtíky usmrcenými vstřely šípů. V Čechách dosud nálezy podobného druhu chybějí, mesolitické lokality poskytly zatím výhradně jen štipanou industrii, i když i ve východních Čechách existují lokality v blízkosti rašelin (např. Pohřebáčka, 76, kde lze v budoucnosti uvažovat alespoň o ověření situace sondáží).

Z Východočeského kraje zatím známe 10 nepochybných a k tomu 8 pravděpodobně mesolitických lokalit, nehledě již na dalších 15 rovněž v soupisu zahrnutých nalezišť, která připadají v úvahu jako nejednoznačné, někdy až pochybné náznaky mesolitického osídlení. (Připočteme-li v soupisu uvedené nálezy z okresů Nymburk, Kutná Hora a Kolín, pak dostáváme celkové počty: 11 stanic jistých, 12 pravděpodobných a 20 pochybných, celkem tedy 43 nalezišť.)

Geografický rozptyl lokalit není zdaleka rovnoměrný: zatímco z okresů Náchod, Havlíčkův Brod, Chrudim a Kutná Hora neznáme žádné lokality, z okresu Pardubice jich lze (včetně pochybných) uvést 12, z Nymburka 8, z Hradce Králové 6, z Ústí nad Orlicí rovněž 6, z Jičína, Rychnova n. Kn., Trutnova, Svitav a Kolína po dvou, ze Semil 1 naleziště. Sběr mesolitické industrie představuje poměrně specialisovanou činnost, a proto dnešní obraz nejspíše neznázorňuje věrně rozsah a hustotu tehdejšího osídlení, ale spíše odráží objem a kvalitu vykonané archeologické práce v jednotlivých oblastech. (Tak např. chybění mesolitu v okresech na JZ okraji Východočeského kraje nepochybně odpovídá jen současnému stavu bádání, nikoli původní skutečnosti.) Převážná část dosud známých mesolitických lokalit tedy ve východních Čechách leží v Polabí od Hradecka po Nymbursko. Jediná další výraznější kumulace leží v archeologicky celkem málo známém okrese Ústí n. Orl.: vysvětlení této skutečnosti lze snad hledat ve faktu, že snad pahorkatiny v Čechách - zde Orlické podhůří a Třebovické mezihoří - vyhovovaly mesolitikům hospodářsky i klimaticky při nejmenším sezónně právě tak jako nížiny v Polabí, případně že se v této oblasti (podobně jako v Poohří) mohl mesolit rozvíjet ještě dlouho poté, co úrodnější oblasti obsadili neolitici.

Topografická poloha mesolitických lokalit se v různých krajinných prostředcích východních Čech odlišuje: Zatímco v pahorkatině převládají stanice relativně vysoko umístěné (na okrajích vysokých ostrohů nad řekou jako např. v Zárecké Lhotě, v sedlech daleko od vody jako v Libíně, na povlovném svahu jako v Hřibojedech apod.), v ploché polabské krajině spočívají naleziště přirozeně relativně nízko nad řekami, nejčastěji na dunách (např. Bohdaneč, Dolany, Kojice, Nymburk, Skalice, Živanice). Část mesolitických lokalit dokonce zřejmě zmizelo v nivě pod mladšími holocenními náplavy (cf. ojedinělé nálezy z labského písku v Hradci Králové). Osídlení jeskyněk nebo převisů (pochybný doklad pochází z Bělé a Borku) lze zatím spíše jen předpokládat. Horní výšková hranice mesolitického osídlení zůstává neznáma pro nepřístupnost a celkovou neprozkoumanost horských poloh. Z topografické polohy mesolitických stanic lze soudit alespoň u vysoko položených na-

lezišť na převážně lovecký charakter osídlení (Vencl 1971 s přehledem typů sídlišť na obr. 8). Podloží stanic tvoří vesměs zeminny snadno vysychavé (písek na dunách, štěrkopísek na terasách, písčité zvětralina po případech také i kamenitá zvětralina v Sopotnici), takže organické předměty se vesměs nemohly dochovat. (Možnost výzkumu v rašelině v oblasti Libišan nebo Pohřebačky zatím nebyla realizována.)

Z hlediska zásobování kamennými surovinami lze konstatovat několik nápadných skutečností: Relativní hojnost pazourku na některých lokalitách (Vestřev, Pohřebačka aj.) prozrazuje živé kontakty k severu, nejspíše do Poodří, ale charakter surovinového spektra většiny lokalit určuje stejně jako jinde v Čechách řada nejrozličnějších, často méněcenných lokálních surovin. Např. v Libišaně se užívaly různé rohovce a polodrahokamy kozákovské provenience, v Hřibojedech převládají nekvalitní deskovité rohovce, v Pardubicích zase např. porcelanit, voštinovitý křemen aj. Specificky východočeskou surovinou jsou zřejmě modrošedé rohovce pocházející z východočeského křídového útvaru; třebaže nikde netvoří podstatnou část suroviny, vyskytují se od Litomyšlska až po Hradecko (Benátky, Dolní Újezd, Pekla, vše okr. Svitavy, Chlum, okr. Hr. Králové, Pardubice a Slepovice, obojí okr. Pardubice, Tisová, Vráclav a Zářecká Lhota, vše okr. Ústí nad Orlicí, Dobruška, okr. Rychnov n. Kn.). Modrošedé rohovce tvoří právě tak charakteristickou příměs suroviny východočeského mesolitu jako např. opály v mesolitu jižních Čech, jako rohovce typu českého krasu v oblasti mezi Berounem a Radotínem, jako kroupnaté rohovce z Franckého Jury v jihozápadních Čechách nebo jako některé křemence ve středních a severozápadních Čechách. Jen ojediněle prozrazují suroviny mesolitu východních Čech poměrně vzdálené kontakty v rámci Čech: např. výskyt křemence bečovského typu v Sopotnici prokazuje zhruba 200 km pohyby ve směru západ-východ. Tyto pohyby patrně nebyly působeny cestami za kamennými surovinami (neboť morénový pazourek je ze Sopotnice dosažitelný snadněji).

Chronologické rozdíly zatím nelze pro nedostatek materiálu, a tím spíše kvalitních souborů, sledovat (geometrické mikrolity pocházejí pouze z několika lokalit: po jednom trojúhelníčku z Dobru-

šky, Libína, Nymburka, Pardubice a Sopotnic, po jednom trapezu z Dobrušky a Dolan; navíc z Kunětic, Nymburka, Pohřebačky a Skalice lze uvést typicky mesolitická mikroškrabadla), i když určité znaky svědčí pro možnost budoucího sledování (cf. Vencl 1966, 37). Situace je ovšem zatím komplikována výskytem mladopaleolitických a pozdně paleolitických nálezů na řadě nalezišť (např. Libín, Vestřev, Pardubice). Nicméně je pravděpodobné, že alespoň část mesolitické industrie nese slabou patinaci.

Závěr: Význam paleolitu

Přisvojovací neboli kořistnické hospodářství, které charakterizuje paleolit a mesolit (a dodnes v okrajových oblastech světa přežívající nepatrné zbytky lovecko-sběračských populací) bylo jakožto nejjednodušší způsob obživy nutným prvotním článkem vývoje. Teprve srovnání s progresivnějšími, totiž vskutku výrobními hospodářskými formacemi se kořistnictví ukázalo slepou uličkou, která nevedla k rychlému technologickému a společenskému rozvoji. Přes relativně pomalé tempo vývoje však paleolit nicméně náleží k nosné linii lidských dějin, neboť této době vlastně vděčíme za mnohé v základech naší existence, např. za postupné formování člověka prací, za nástup na cestu učení a adaptace pomocí mimotělních umělých orgánů, totiž nástrojů a ostatních prvků a složek kultury. Archeologické pozůstatky nám stavějí před oči především technologické objevy (využití ohně, stavbu obydlí, oděv, nástroje, techniky lovu apod.), ačkoliv nepochybně závažnějšími byly jistě postupné změny samotného člověka (vývoj držení hlavy a těla, funkční rozvoj mozku a ruky) a zvláště hmotné nedoložitelné součásti duchovní kultury (řeč, mytologie, umění apod.). Úžasný význam těchto jevů - z hlediska úrovně současné civilizace snad zdánlivě samozřejmých až banálních - nejspíše pochopíme z faktu, že člověku umožnily přežití v drastických výkyvech dob ledových a meziledových (kdy zanikla celá řada jeho současníků z živočišné říše), že člověku umožnily osídlit celou zeměkouli atd. Dědictví paleolitu, tohoto dětství lidstva, bylo do dneška použito, zpracováno a modifikováno nepřehlednými generacemi v tolika hospodářsko-sociálních systé-

mech a přírodních prostředích, že současník sotva uvěří, jak si mohlo dnešní lidstvo uchovat ještě takové množství základních rysů chování svých primátních předků (hierarchický systém uspořádání společnosti, vztah k teritoriu, kořeny manželských vztahů jako záruky přežití druhu a řada dalších jevů, které lze pozorovat již u vyšších opic).

Poděkování

Děkuji srdečně všem, kdo obětavou prací v terénu, zapůjčením materiálu nebo radou přispěli k přípravě této výstavy a katalogu. Zvláště pak jsem zavázán svým přátelům J. Klenovi, J. Siglovi a V. Vokolkovi za dlouholetou, stejně trpělivou jako vytrvalou pomoc.

Literatura

- Čermák, K. 1895: Geologické rozhledy v cihelně u Koželuh pod Čáslaví, Vesmír XXIV, 126.
- 1909: V Zehubech ..., PA XXIII, 602-603.
- Černohouz, J. 1953: Nové doklady o předvěkém osídlení Českého ráje, AR V, 11-27.
- Dvořák, F. 1921: Præhistorický výzkum kolínského okolí, PA XXXII, 1920-21, 230-232.
- 1936: Pravěk Kolínska a Kouřimska. Kolín.
- Filip, J. 1947: Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
- Frič, A. 1876: Prabydlitelé země české, Vesmír 5, 26-28 a 57-58.
- Fridrich, J. 1976: The First Industries from Eastern and South-Eastern Central Europe, in: Les premières industries de l'Europe, Nice, IXe Congrès, Colloque VIII, pré-tirage, 8-23.
- Fridrich, J. - Lička, M. 1969: Ojedinelé mladopaleolitické nálezy na Nymbursku, AR XXI, 95-96.
- Jisl, L. 1946: Jeskynní sídliště lužického lidu u Rozumova, PA XLII 1939-46, 149-152.
- 1967: Stopy pobytu mladopaleolitického člověka v Českém ráji, Sborník Severočeského musea - Historie 5, 65-68.

- Klen, J. 1972: Co bylo nejdříve (Pravěk Dobruška), v: Dobruška (Průvodce městem a okolím), 5-9. Dobruška.
- Koudelka, J. 1908: V době předhistorické na Bydžovsku, v: Dvacet let práce Musea a musejního spolku v Novém Bydžově, 19. Nový Bydžov.
- Krejčí, J. 1877: Geologie čili nauka o útvarech zemských.. Praha.
- Malina, J. a kol. 1976: Čáslav. Brno.
- Petrbok, J. 1923: Pračlověk. Praha.
- Prošek, F. 1947: Paleolitické osídlení Čech ve světle novějších výzkumů, ČNM, odd. duchovnědný, CXVI, 129-141 (sep.).
- 1950: Mesolitická drobnotvará industrie v Čechách, Filipův sborník (strojopis), 1-18. Praha.
- Prošek, F. - Ložek, V. 1954: Stratigrafické otázky československého paleolitu, PA XLV, 35-74.
- Sekyra, J. 1967: Kvartérně geologické poměry východního Polabí, Sborník geologických věd - antropozoikum A4, 97-120.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1978: Záchranné výzkumy a další terénní akce AO KMVČ provedené v roce 1977, Zpravodaj KMVČ V/1, 3-11.
- Skutil, J. 1930: Revize některých méně známých a pochybných palaeolithických nálezů českých, Bratislava IV, 710-728.
- 1952: Přehled českého paleolitika a mesolitika. SbNM VI A, No 1. Praha.
- 1961: Revize zpráv o paleontologických a paleolitických(?) nálezech ze Svobody nad Úpou v Podkrkonoší, Anthropozoikum 11, 147-151.
- 1966: Paleolitické a mesolitické nálezy a osídlení středního Polabí, Vlastivědný zpravodaj Polabí, č. 1-2/1966, 1-8.
- Stocký, A. 1926: Pravěk země české I. Praha.
- Šalda, F. 1965: Vlastivěda Jičínska. Rukopis v museu Jičín.
- Šebek, S. 1958: Nový nález mesolitické industrie u Písta, Muzejní zprávy Pražského kraje III, 60-62.
- Škrdla, F. 1924: Neolitická jáma s tečkovanou keramikou, Podoubraví I, č. 7, 118-123. Čáslav.
- Šnajdr, L. 1909: Památky nejdávnější činnosti lidské v českém Polabí, Pravěk V/1-2, 59-64, V/3-4, 96-113, V/5-6, 15-34.

- Valoch, K. 1965: Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberku. Brno.
- 1978: Nové poznatky o paleolitu v Československu, SPFFBU E 22-23, 1977-78, 7-25.
- Vávra, M. 1975: Jičín, BZO 1973, 58.
- Vencel, Sl. 1964a: Mladopaleolitická a mesolitická stanice v Libíně na Jičínsku, AR XVI, 3-10 a 49.
- 1964b: Magdalénské nálezy z Náchoda, AR XVI, 161-164.
  - 1964c: Mesolitická industrie z duny u Výrovky v Nymburce, AR XVI, 469-472.
  - 1964d: K otázce patinace postpaleolitických sílexových industrií, Sborník geol. věd - antropozoikum A2, 113-130, příl. I-IV.
  - 1965: Mezolitická stanice v Pardubicích, Sborník geol. věd - antropozoikum A3, 157-169.
  - 1966: Ostroměřská skupina, AR XVIII, 309-340.
  - 1967: Nové archeologické nálezy u Chocně, Listy Orlického muzea 1-2/1967, 7-18.
  - 1969: Zu den Grobgeräten des Jungpaläolithikums bis Neolithikums, Jahresschrift Halle 53, 167-177.
  - 1971a: Topografická poloha mesolitických sídlišť v Čechách, AR XXIII, 169-187.
  - 1971b: Několik paleolitických lokalit z Čech, AR XXIII, 649-668.
  - 1976: Příspěvek k poznání holocenní valounové industrie, AR XXVIII, 66-82 a 116-120.
  - 1977a: Aurignacké osídlení v Hradsku, AR XXIX, 3-44 a 115-117.
  - 1977b: Nejstarší osídlení v Hradsku, AR XXIX, 303-309.
  - 1978: Voletiny - nová pozdně paleolitická industrie z Čech, PA LXIX, 1-44.
- Vokolek, V. 1962: Pravěk východních a severovýchodních Čech, Hradec Králové.
- 1972: Počaply, BZO 1969, 112-113.
  - 1975: Třebešov, BZO 1971, 140.
- Vokolek, V. - Vencel, Sl. 1961: Štípaná industrie z porcelanitu v Čechách, AR XIII, 464-472.
- Zázvorka, V. 1948: Nález aurignacienu pod horou Kaňkem u Kutné Hory, Příroda 40, 115.

- Zotz, I. - Freund, G. 1951: Die paläolithische und mesolithische Kulturentwicklung in Böhmen und Mähren, Quartär 5, 7-40.
- Žebera, K. 1946: Nová paleolitická a mesolitická sídliště v českých zemích, PA XLII, 1939-46, 9-16.
- 1956: Stáří přesypů a navátých písků ve středočeském Polabí, Anthropozoikum V, 77-96.
  - 1958: Československo ve starší době kamenné. Praha.
  - 1969: Die ältesten Zeugen der menschlichen Arbeit in Böhmen (II. Band - Böhmen). Rozpravy ÚÚG 34. Praha.
- Žebera, K. - Valoch, K. 1968: Nejstarší památky lidské práce z Čech. Brno.

Poznámky:

Stopy nejstarší lidské práce ve východních Čechách
(Výstava ke století poznávání východočeského
paleolitu a mesolitu)
Napsal Dr. Slavomil Vencel. Odborný posudek:
Dr. Jiří Hrala, Dr. Miroslav Richter
Jako samostatnou přílohu Zpravodaje KMVČ vyda-
lo v prosinci 1978 KMVČ
Redaktor: PhDr. Jiří Malina
Grafická úprava: Oldřich Šlégr
Pov. OK VČ KNV čj. 1514/kult.
Vytiskla tiskárna Klubu pracujících Trutnov

Přibližné datování (př.n.l.)	Klimatické fáze ve střední Evropě	Základní archeologické dělení	Hlavní naleziště ve východoevropském kraji
0			
3 000	Subboreál	Doba laténská Doba halštatská Doba bronzová Eneolit Neolit	Dobruška (18 - IV) Dolany (20) Hřiboječův (29) Libín (51-II) Sopotnice (91) Pardubice (69)
6 000	Atlantikum		
7 000	Boreál	MESOLIT	
8 000	Preboreál		
9 000	Dryas III		
10 000	Alleröd (oteplení)		
	Dryas II	POZDNÍ PALEOLIT	Voletiny (106) Ostrověč (68)
	Bölling (oteplení)		
14 000	Dryas I		
		magdalénien	Náchod (60)
27 000	stadiál würm 3	MLADÝ PALEOLIT	Hradec Králové (28-IV) Předměřice (79) Větrník (105)
30 000	interstadiál Denekamp	gravettien	
35 000	stadiál würm 2	aurignacien	
37 000	interstadiál Hengelo		České Meziříčí (15)? Rosnice (82)
	časný würm (stadiál würm 1)		Bělá (2-II) Hradec Králové (28-II) Olšnice (66)? Smržice (89-I)
asi 75 000	interglaciál (doba me-zileďová) riss-würm (Em)	STŘEDNÍ PALEOLIT	Smržice (89-I)?
asi 110 000 až 150 000	glaciál riss		Hradec Králové (28-I)?
asi 200 000	interglaciál (doba me-zileďová) mindel-riss (Holstein)		Dobruška (18-1)?
	glaciál mindel		Jičín (35-1)?
asi 350 000 (± 100 000)	interglaciál (doba me-zileďová) Günz-mindel (Cromer)	STARÝ PALEOLIT	
	glaciál Günz		
	interglaciál (doba me-zileďová) donau-Günz (Meerlen?)		
přes 1,000 000	glaciál donau		

POZDNÍ GLACIÁL

HOLOCÉN

MLADÝ PALEOLIT

STŘEDNÍ PALEOLIT

STARÝ PALEOLIT

Přibližné datování (př.n.l.)	Klimatické fáze ve střední Evropě	Základní archeolo- gické dělení	Hlavní naleziště ve Východočeském kraji
0		Doba laténská Doba halštatská Doba bronzová Eneolit Neolit	Dobruška (18 - IV) Dolany (20) Hřibojedý (29) Libín (51-II) Sopotnice (91) Pardubice (69)
3 000	Subboreál		
6 000	Atlantikum		
7 000	Boreál		
8 000	Preboreál		
9 000	Dryas III	MESOLIT POZDNÍ PALEOLIT	Voletiny (106) Ostroměř (68) Máchod (60)
10 000	Alleröd (oteplení)		
14 000	Dryas II		
	Bölling (oteplení)		
	Dryas I		
27 000	stadál wülm 3	MLADÝ PALEOLIT magdalénien gravettien aurignacien	Hradec Králové (28-IV) Předměřice (79) Větrník (105) České Mezifíčky (15)? Rosnice (82)
30 000	interstadál Denekamp		
35 000	stadál wülm 2		
37 000	interstadál Hengelo		
	časný wülm (stadál wülm 1)		
asi 75 000		STŘEDNÍ PALEOLIT	Smřice (89-I)? Hradec Králové(28-I)? Dobruška (18-1)? Jičín (35-1)?
asi 110 000 až 150 000	interglaciál (doba me- ziledová) riss-wülm (Bem)		
asi 200 000	glaciál riss		
	interglaciál (doba me- ziledová) mindel-riss (Holstein)		
asi 350 000 (± 100 000)	glaciál mindel		
	interglaciál (doba me- ziledová) günz-mindel (Cromer)	STARÝ PALEOLIT	
	glaciál günz		
	interglaciál (doba mezi- ledová) günz-günz (Weissen?)		
přes 1,000 000	glaciál donau		

